

קונטרס

בואו חשבון

על יו"ט פסח

פרק מתוך הספר "בואו חשבון" השלם על חמשה
חומשי תורה והמועדים שעומד לצאת לאור בעז"ה

בעזרת החונן לאדם דעת
חיים מאיר פישמאן
ניסן תשפ"ד
בארא פארק נ.י.

© כל הזכויות שמורות
את הספר ניתן להשיג אצל
משפחת פישמן
1272 56 Brooklyn NY

לפרטים הערות והארות:
ניתן לפנות לכתובת אימייל:
chaimfishman@gmail.com

עימוד עיצוב והדפסה:
"ואנהו"
05331.05646

יומין דפסחא תשפ"ד

הקדמה

בראש כל מועדות נשאת פסח, בחודש הראשון שהוא ראש חדשים, אמרתי אל לבי לסימנא טבא להוציא לאור עולם פרק מתוך הספר "בואו חשבון" השלם על חמשה חומשי תורה והמועדים, אשר בו נלקטו חשבונות נפלאים ומחודדים על כל ענייני החשבון המובאים בתורה"ק, והיות ורבים אומרים מי יראנו טוב, ונפישם חפצה לקיים את שמחת החג בתורה הק' ושעשועיה, וכמאמר חז"ל כלום ניתנו להם מועדים לישראל אלא כדי שיעסקו בתורה, על כן נעתרתי לבקשתם והנני מפרסם בס"ד פרק מתוך הספר על ענייני פסח וחודש ניסן, בתקוה שהלומדים יהנו ויתבשמו לבם מהדברים הנפלאים, ואולי אף אזכה שיתווסף לי עוד ועוד חידושי תורה וחשבונות נפלאים מהקוראים, ואף אקבצם בספר השלם בעז"ה לזכות את הרבים.

אנו עומדים בימים המבורכים, והנני מרגיש זכות וחובה להביא אימרא נפלאה שראיתי ממנו נלמד שההכנה לימים הנוראים שיבואו עלינו לטובה מתחילה כבר בימינו אלה ימי חג הפסח.

במדרש פליאה (הביאו החיד"א בספר "דברים אחדים" דרוש כ"ט) איתא, לדוד ה' אורי וישעי (תהלים כ"ו, א), אורי בפסח וישעי ביום הכיפורים, והוא פלאי.

וכ' בהגש"פ תגיד ליעקב (עמוד שע"ח). לבאר בדרך רמז, בהקדם מה דאיתא בגמרא (פסחים דף ו' ע"א) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, מאי טעמא שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני.

הקשה בפני יהושע, מהא דאמרינן במס' גיטין (דף ס' ע"א) שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן בראש חודש ניסן, וחד מינייהו פרשת אחרי מות, ולפי זה דלמא שואלין ודורשין בהלכות הפסח ששה חדשים קודם הפסח, שהרי משה עומד בראש חודש ניסן ומזהיר את ישראל על עבודת יום הכיפורים, עיי"ש בדבריו.

ותירץ בדברי יואל (פ' אחרי עמוד ע"ה) דיום הכיפורים שאני, שניתנה למחילת עון ולכפרת פשע, כדכתיב (ויקרא ט"ז, ל') כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, וכדי שישגיג האדם טהרת הנפש בשלימות ביום הקדוש והנורא, עליו להכין נפשו זמן זמנים טובא, וממילא ליכא ראייה מפרשת יום הכיפורים, דגם בחודש ניסן זמניה הוא, וחייב אדם להתבונן בכל עת כי קרב ובא היום שעתידי ליתן דין וחשבון, וחייב עם קונהו על מעשהו בכל השנה, עכ"ד.

וזהו ביאור דרשת המדרש "אורי בפסח וישעי ביום הכיפורים", שכדי להגיע ליום הכפורים בטהרת הנפש כראוי לו, מן ההכרח להתחיל בהכנה דרבה מחג הפסח בחודש ניסן, והלואי שיעשה הכנה הראויה במשך ששה חדשים אלו.

ואסיים בתחינה להקב"ה שיזכני להוסיף ולהגביר פעלים לתורה ולזכות את הרבים, ולרוות רוב נחת מכל יוצ"ח ולזכות לכל הברכות הכתובים בספר התורה.

ניסן תשפ"ד
חיים מאיר פישמאן
בארא פארק נ"י.

תזכר הענינים

ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה

- השבון ד' מאות שנה שנגזר על בני ישראל להשתעבד במצרים בזכות ד' פסיעות שליוה פרעה את אברהם .....
- א. {בשכר שליוה פרעה את אברהם אבינו} .....
- ב. {רמז על שלשה חלקי גלות מצרים שמספרם רד"ו שנה} .....
- ג. {קושי השעבוד השלים ונפתחו להם ק"ץ שנים} .....
- ד. {השבון נפלא במנין שנות גלות מצרים רד"ו שנה על פי חשבון יום לשנה} .....
- ה. {עוד חשבון נפלא על הגלות שהוא נגד מכירת יוסף} .....
- ו. {בנ"י היו ה' פעמים ששים רבוא - וה' פעמים פ"ו שנים הוי ת"ל שנה} .....

מכירת יוסף למצרים

- השבון השלש מאות כסף שנתן יוסף לבנימין .....
- א. {נתן לו חמש ידות יותר מהשבטים כמו אצל החליפות} .....
- ב. {יוסף שילם לבנימין על ששירת את יעקב במקומו} .....
- ג. {כנגד החליפה שנתן לאחים} .....
- ד. {שילם לו דמי עבד שהשבטים היו צריכים לשלם ליוסף} .....
- ה. {השבון זמן עבודת בני"י במצרים ומעם הד' כוסות} .....

עבדים היינו לפרעה במצרים

- השבון נפלא לבאר למה היו בני ישראל עבדים דוקא במצרים .....

ויאנחו בני ישראל מן העבודה

- השבון שלש מאות תינוקות ששחט פרעה במצרים בכל יום .....
- א. {החשבון לפי השיעור דאדם מסתפק בכל יום בסאתיים מים} .....
- ב. {החשבון לפי שיעור רחיצה שהוא תשעה קבין} .....

עצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד
ג' שיטות בכמה נתרבו ישראל במצרים..... לב

הלילה הזה כולו מצה

החשבון לזמן חימוץ מח"י דקות..... לג

הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות

החשבון בדברי ראב"ע "הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי" וכו'..... לד
א' {בהיותו בן י"ג שנה אמר כן ואז נחשב לבן שבעים}..... לד
ב' {בהיותו בן י"ח שנה אמר כן ואז נחשב לבן שבעים}..... לד
ג' {ראב"ע היה גלגול שמואל הנביא והשלים שנותיו של שמואל}..... לח
ד' {השיבה של ראב"ע היתה על ידי שלמד בימים ובלילות}..... לח
ה' {ראב"ע רמז על החיוב לשתות יין בליל הסדר - ומנין "יין" הוא שבעים}..... לט

אצבע אלקים הוא

השבון נפלא על מה שאמרו החרטומים לפרעה אצבע אלקים הוא..... מב

חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי

חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי - למה דוקא בתרי זוזי..... מז

ויאכילנו את המן

גבהו של המן וטעמו..... מה

השבון כמות המן שירד לישראל בזכות אברהם אבינו..... מט

שיעור המן שירד להם לישראל במדבר..... נא

השבון הד' שעות שאז נמס המן..... נד

השבון אכילת המן ארבעים שנה..... נה

השבון נפלא לבאר מדוע הממועיט אסף עשרה חמרים..... נו

השבון נפלא שמעשה אבימלך ושרה היה בליל פסח..... סא

יציאת מצרים

השבון שש מאות רכב בחור שלקה פרעה לרדוף אחר בני ישראל..... סה

אימתי נבקע הים ואימתי שב לאיתנו..... סז

השבון שנת יציאת ישראל ממצרים שהיה זה ביובל..... סח

ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה

חשבון ד' מאות שנה שנגזר על בני ישראל

להשתעבד במצרים בזכות ד' פסיעות שליוה פרעה את אברהם

בפסוק נאמר (בראשית ט"ו, י"ג): ויאמר וגו' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה*.

וכן כתב ביעב"ץ (שם ד"ה בשביל). בדברי יהונתן כת"י הביא את דברי גמרא הללו [החשבון מתייחס להסביר למה רד"ו ולא ע' כמו נבוכדנצר], וכתב דיש להבין למה נקט החשבון דהול"ל רק בזכות שלוה פרעה לאברהם נשתעבד בניו. אלא שצ"ע דהא גם נבוכדנצר אמרו חז"ל (סנהדרין דף צו ע"א) בשכר ד' פסיעות זכה להשתעבד ע' שנה ולמה בפרעה ארבע מאות שנה, וי"ל דאיתא בגמ' (שבת דף צ"ב ע"א תוד"ה אישתכח) גובה של אדם ג' אמות, ופסיעתו אמה (עיין עירובין דף מ"ב ע"א וברש"י ד"ה פסיעה), הרי מבואר דהפסיעה הוא שלישי מגובה, ופרעה אמרו חז"ל (מועד קטן דף י"ה ע"א) שהיה גובהו אמה, ע"כ היה מוכרח על ד' אמות לילך י"ב פסיעות ג' פעמים, כמו נבוכדנצר ג' פעמים ע' הוא רד"ו, וז"ש בזכות שליוה פרעה שהיה רק אמה ע"כ זכה רד"ו, ואילו היה אחר לא היה מגיע רק ע'. וכן כתב בספר בית שמואל (ח"א פרשת בשלח). ועיין בבן יהוידע (סוטה

א. ואף אמנם שלא מפורש בפסוקים שליוה אותו ארבע פסיעות, אולם ביאר בתפארת ציון, שאין ליווי פחות מארבע אמות (כמבואר להלן שם בגמרא), וכיון שמפורש שליוו אנשי פרעה את אברהם, ולא מפורש כמה ליווהו, הרי שלא ליווהו יותר מכך, שכן לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, וסתם פסיעה היא אמה. ויעויין בדברי מהרש"א (שם) שביאר, השיעבוד ודאי לא היה בשביל זה, וכי מה פשע אברהם שליווהו, אלא השיעבוד נגזר בגזירת בין הבתרים בשביל שאמר במה אדע וגו' (שם ט"ו ח'), אלא שלא זכר שם אצל מי יהיו משועבדים, ובזכות הארבע פסיעות שליווהו פרעה זכה שאצלו יהיו משועבדים, וכה"ג אמרי' פרק חלק (סנהדרין דף צ"ו ע"א) שזכה נבוכדנצר לשעבד בישראל בשביל ד' פסיעות [שפסע ארבע אמות כדי להחזיר את האגרת ששלח אויל מרודך לחזקיה מלך יהודה כיון שהקדימו שם את שמו לשם ה'] כמבואר שם, ודו"ק,

איתא בגמרא (סוטה דף מ"ו ע"ב) ואמר רבי יהושע בן לוי בשביל ארבעה פסיעות שלוחה פרעה לאברהם שנאמר (בראשית י"ב, כ') ויצו עליו פרעה אנשים וגו' נשתעבד בבניו ד' מאות שנה שנאמר (שם ט"ו, י"ג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וכן איתא בתנא דבי אליהו (זוטא פרק ט"ז).

בספר אור תורה (פר' לך אות ל"ז) להגה"ק מאוסטרובצא זצ"ל מבאר באופן נפלא מדוע זכה לארבע מאות שנה עבור ארבע פסיעות, דאיתא בגמרא סנהדרין (דף ק' ע"א) תניא רבי מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו, ופירש רש"י אם מדד ונתן לצדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו, דהיינו שהאדם מקבל את שכרו לפי מידותיו של הקב"ה, ואם כן מגיע לפרעה שכר כארבע פסיעות של הקב"ה כביכול, ובגמרא (עירובין דף מ"ב ע"א) כתוב שפסיעה של אדם היא אמה, א"כ מגיע לו שכר ארבע אמות של הקב"ה כביכול.

והנה כתיב בישעיה (מ' י"ב) ושמים בזרת תכן, ויש מפרשים שהכוונה על עובי הרקיע שהוא כ'זרת', ובירושלמי (ברכות פ"א ה"א) איתא שמהלך הרקיע הוא חמישים שנה, יוצא שזרת דהיינו חצי אמה של הקב"ה הוא מהלך חמישים שנה, א"כ אמה הוא מאה שנה, לכן קיבל ארבע מאות שנה כנגד ארבע פסיעות.

ועיין בגמרא נדרים (דף ל"ב ע"א) שמביא כמה טעמים מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים, ואחד מהם הוא מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה, שנא' במה אדע כי אירשנה.

ובענין המספר של ד' מאות, עיין ברבינו בחיי שכתב (פר' לך ד"ה ארבע מאות) "טעם המספר הזה בגלות מצרים לא נודע, ואחד ממפרשי התורה אין מגיד ואין משמיע הזה דבר, אמנם אם תדקדק תמצא כי המספר הזה נזכר ברוב המקומות אצל עין הרע, כי 'עין רע' מספרו ארבע מאות, ואות תי"ו

(שם) שביאר, ש'אמה' היא אותיות 'מאה', ולכן בזכות ליות ארבע אמות זכה פרעה לארבע מאות שנה שיעבוד.

ב. מענין לענין באותו ענין עיין ברבינו אפרים לעיל עה"פ (ט"ו ח') במה אדע כי אירשנה, שכתב, "במה אדע כי אירשנה" הם ארבע תיבות, כנגדן ד' מאות שנה שנגזר על אבותינו להשתעבד במצרים, כי הקב"ה מדקדק עם חביביו כחוט השערה, ויש אומרים "במה" בא"ת ב"ש עולה ארבע מאות, כיצד ב"ש י"ם ה"ץ הרי לך ארבע מאות.

עוד חשבון נפלא במנין השנים שנגזר עליהם להיות במצרים

עוד חשבון נפלא הביא בספר שם יחזקאל, דהנה כתיב בפסוק ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו, ונראה לפרש עפ"י מה שכתב בחת"ן סופר עה"ת פ' בא על הפסוק (להלן י"כ"ד) לא תשאר פרסה, דת' שנים שהיו ישראל במצרים הם הכנה לארבע מאות פרסה שעתידים המה לנחול בארץ ישראל, ולכן היה לפרעה טענה חזקה, שעד שלא ישלימו הזמן הקצוב לא יוכלו להגיע לקנין ארץ ישראל, שנה לכל פרסה, וכיון שלא היו במצרים רק רד"ו שנה לא יקבלו כל הארץ, ולזה אמר משה לא תשאר "פרסה", עכ"ד עיי"ש.

והנה כתב בספר מתת י-ה [הובא בספר ברית אברם פ' שלח] דהא דאמרינן דארץ ישראל הוה ת' פרסה על ת' פרסה, זהו דוקא בזמן שישראל יושבין עליה, דאיתא במס' גיטין (נ"ז ע"א) דארץ ישראל נקראת ארץ צבי, בזמן שישראל יושבין עליה רווחא, בזמן שאין ישראל יושבין עליה גמדא עיי"ש, ולפי"ז הא דהוה ארץ ישראל ת' פרסה זהו דוקא בשעה שישראל יושבין עליה, אבל בזמן שאין ישראל יושבין עליה איננו גדול כל כך, ועיי"ש שהביא מספר חסד לאברהם (מעין ג' נהר ג') שכתב דבזמן הזה הוה רק מאה פרסה על מאה פרסה עכ"ד עיי"ש.

ולפי"ז יש לומר דבאמת לא הוצרכו ישראל להיות בשעבוד מצרים רק מאה שנה, דהיינו כנגד מאה פרסה של ארץ ישראל, כי בעצם היא רק מאה פרסה וכנ"ל, אך מ"מ כיון דבזמן שינחלו אותה ויתיישבו בה יתרחב עד ד' מאות פרסה, לכך נגזר עליהם מעיקרא ד' מאות שנה, ויש לומר הענין בזה, כי באמת נחשב הגלות מלידת יצחק, וכמו שפירש"י בפ' לך לך (בראשית ט"ו י"ג) דמשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים היה ד' מאות שנה, וזהו כנגד ד' מאות פרסה של ארץ

תכלית כל האותיות, וכן עין הרע מכלה הכל, ולפי שנתוסף באברהם אות ה"א שהיא מדת הדין, לכך שלטה בו עין הרע שהוא מכח הדין שנגזר על זרעו להשתעבד ארבע מאות שנה, כמספר עיי"ן הר"ע לפי ששלטה בו עינו של שטן".

ישראל, אך עיקר השעבוד היה רק פ"ו שנים משעה שנולדה מרים כידוע, וכבר כ' המפרשים דקישוי השעבוד השלים הזמן, והיינו דבאיכות היה שוה כמו ד' מאות שנה, וזהו ממש כדוגמת ארץ ישראל שהיא באמת רק מאה פרסה על מאה פרסה, אך באיכות יש בו ת' פרסה על ת' פרסה, ולכך היה סגי בפ"ו שנים של קישוי השעבוד, אך עדיין היה חסר י"ד שנים להשלים עד מאה, ולזה יש לומר שהקדים הקב"ה לגאלם קודם הזמן כדי שלא ישתקעו ח"ו בני' שערי טומאה כידוע, ואפשר דזה נשלם אח"כ בז' שכבשו וז' שחלקו, דביחד הם י"ד שנה, וזה כדי להשלים הנך י"ד שנים שחסרו במצרים.

או יש לומר, דבהנך פ"ו שנים אולי נשתעבדו ישראל גם בימי השבתות, ולפי"ז הנה בפ"ו שנים יש י"ב שנים של שבת, שכן חלק שביעית מפ"ו שנים הוא י"ב שנים, ונשאר עודף של ב' שנים, ובב' שנים אלו יש ק"ד שבתות, נ"ב שבתות לשנה, ומלבד זה יש לחשוב גם ימי המועדים, דאולי היה זה מסורת בידם מימי האבות ששמרו כל התורה כולה, אך כאן במצרים נשתעבדו גם בימי המועדים, והנה בשנה יש ז' ימי מועד, דהיינו ראש השנה, יוה"כ פ, א' דסוכות, שמיני עצרת, א' דפסח, ז' דפסח, ושבעות, ונמצא ז' פעמים פ"ו עולה תר"ב ימים, ובצירוף ק"ד שבתות הנ"ל הנותרים, עולה תש"ו ימים, שהוא קרוב ממש לב' שנים לפי חשבון שנ"ד ימים לשנה שעולה תש"ח ימים, ונמצא סך הכל י"ד שנים בצירוף י"ב שנים של שבת הנ"ל, ונמצא דבתוך אלו פ"ו שנים של שעבוד נבלע בהם י"ד שנים נוספות על ידי השבתות ומועדים, ואפשר שזה השלים למאה שנה, ואפשר דלכן מזכירין יציאת מצרים בכל שבת ויו"ט, כי זה השלים למאה שנה שהיו צריכים להיות במצרים.

ואפשר דזהו שרמז כאן הקב"ה למשה, עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ב"ד חזקה ישלחם ובי"ד חזקה יגרשם מארצו, היינו שישלחם ממצרים אף שעדיין חסר י"ד שנים וכנ"ל, ואפשר דלכך אמר לו אח"כ (להלן ו' ג') וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, כי שם ש-ד-י-רומז שאמר לעולמו די, והכי נמי כאן אמר הקב"ה ד"י, פי' שדי בפ"ו שנים ויצאו ד"י שנים קודם הזמן, וזהו שאמר אח"כ וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ מגוריהם אשר גרו

בה, פי' שתכלית גלות מצרים היא הכנה לירושת ארץ ישראל שהיא ת' פרסה וכנ"ל, אך באמת אינו רק מאה פרסה, ולזה אמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' וגו', לכ"ן בגימטריא ק', לרמז שלא הוצרכו להיות במצרים רק ק' שנים כנגד מאה פרסה של ארץ ישראל.

חשבונות ורמזים נפלאים

בטעם שנשתעבדו לפרעה במצרים רד"ו שנה

א'

{בשכר שליווה פרעה את אברהם אבינו}

בספר העתיק "בית שמואל" (זאלקווא תצ"ט, פ' בשלח) מובא בשם הגאון רבי בצלאל כ"ץ שהיה אב"ד אוסטראה ז"ל, טעם שהיו ישראל במצרים רד"ו שנה, כי איתא במדרש (ילקוט לך רמז ס"ט) בשכר שליווה פרעה את אברהם ארבע אמות נשתעבדו בניו אצלו, ואמרו חז"ל (סנהדרין צ"ו ע"א) בשכר ארבע פסיעות שהלך נבוכדנצר לכבוד ה' לקחת האגרת ששלח אויל מרורך לחזקיהו, זכה שנשתעבדו ישראל אצלו.

והנה איתא בגמרא (שבת דף קי"ג ע"ב) פסיעה של אדם בינוני אמה, ובהיות שאמרו (עירובין דף מ"ח ע"א) שקומת אדם בינוני הוא שלש אמות, נמצא פסיעה אחת היא שליש קומתו.

והנה אמרו חז"ל (מועד קטן י"ח ע"א) שקומתו של פרעה היתה אמה, נמצא פסיעה שלו שליש אמה, וארבע אמות הם אצלו שנים עשר פסיעות. והשתא כיון דנבוכדנצר קיבל שכר על ארבע פסיעות שנשתעבדו ישראל אצלו שבעים שנה, אם כן פרעה שפסע שנים עשר פסיעות ראוי ליטול חשבון רד"ו שנה במכוון.

הבתרים, שנאמר ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'.

ולכאורה יש להבין מה שתקנו להסמיך לכאן דברי שבח והלל והיא שעמדה לאבותינו ולנו.

ג. עפ"ד ה"בית שמואל" ביאר בהגש"פ "תגיד ליעקב" (הר"ר יעקב ווייס - מאנסי) באופן נפלא פיסקא המובאת בהגדה של פסח.

בהגדה של פסח אנו אומרים: ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא שהקדוש ברוך הוא חישב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין

ב'

{רמז על שלשה חלקי גלות מצרים שמספרם רד"ו שנה}

רבינו ההפלאה בספר "פנים יפות" (פ' לך לך ד"ה בארץ לא להם) מבאר, כי רד"ו שנה שהיו אבותינו במצרים נחלקו לשלשה חלקים, מירידת יעקב ועד מיתת יוסף לא היה שעבוד, כנאמר (שמות א', ו') וימת יוסף וכל אחיו וגו', אז ויקם מלך חדש על מצרים וגו', וזה היה משך ע' שנה, ממיתת יוסף ועד לידת מרים היה השעבוד בפה רך שהבטיחו לשלם ממון ונתרצו ישראל, וזה היה משך נ"ד שנים, ומלידת מרים התחיל קושי השעבוד כמבואר במדרש (ילקוט שמות רמז קס"ד) שנקראת מרים על שם וימררו את חייהם ונמשך עד יציאת מצרים משך פ"ו שנים, וחשבון כל השנים האלו עולים לרד"ו שנה.

ובזה מיושב הקושיא איך נתחייבו המצרים מיתה וממון, והא אין אדם מת ומשלם (כתובות דף ל"ג ע"ב), כי לפי האמור לא נתחייבו מיתה ותשלומין כאחת, אלא תשלומין נתחייבו על נ"ד שנות עבודה בפה רך שנתרצו ישראל לעבוד בשביל ממון, ומיתה נתחייבו על פ"ו שנות העינוי וקושי השעבוד.

וזהו אמרינו "ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא שהקדוש ברוך הוא חישב את הקץ", הכוונה שהקב"ה חישב חשבון נכון ומדוקדק כמה ישתעבדו ישראל אצל פרעה, וכמה ישתעבדו ישראל אצל נבוכדנצר, הכל לפי המעשה, לפי מספר פסיעות שהלכו למען כבוד ה', ועל זה ממשיך ואומר "והיא שעמדה לאבותינו ולנו" שדבר זה נותן חיזוק גדול לאבותינו ולנו להתחזק בדרך ה', כי בודאי ישלם הקב"ה שכר טוב לכל הבוטחים בשמו באמת, ועין לא ראתה אלהים זולתך רב טוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא (עי' סנהדרין דף צ"ט ע"א).

אמנם לאור דברי הבית שמואל יובנו הדברים היטב, דהנה חשבונות הללו נותנים חיזוק גדול לישראל קדושים מאמינים בני מאמינים, בראותם איך רשעים הללו קבלו שכר גדול על דבר טוב אשר עשו, בודאי ובודאי שעתידי הקב"ה לשלם שכר טוב ליראיו על התורה ועל העבודה אשר העלו ואשר הביאו במסירות נפש כל הימים לרבות הלילות.

ובאמת הגידו חכמים במס' סנהדרין (שם) ומה בשכר ארבע פסיעות ששילמתי לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה תמיה, כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים על אחת כמה וכמה.

וזהו שנאמר "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" היינו מירידת יעקב ועד מיתת יוסף, "ועבדום" היינו ממיתת יוסף עד לידת מרים, "וענו אותם" היינו מלידת מרים עד יציאת מצרים, ולכן "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחר כך יצאו ברכוש גדול", שיתחייבו תשלומין על זמן ועבדום, ומיתה על זמן וענו אותם, עכ"ד הנפלאים.

ג

{קושי השעבוד השלים ונפחתו להם ק"ץ שנים}

בפסוק נאמר (בראשית מ"ב, א'): ויאמר יעקב לבניו למה תתראו.

והקשה בספר "זרע ברך" (מקץ ראשון ד"ה ואפשר שאמר), הלא "תתראו" הוא מלשון תפחדו - יראה, א"כ מדוע נאמר "תתראו" בת' יתירה ולא כתוב תיראו.

ותירץ, שהקב"ה אמר לאברהם בברית בין הבתרים "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", ולכן השבטים חששו מהירידה למצרים, אמר להם יעקב "למה תתראו", מדוע אתם

שעמדה, כי 'כוס' מספרו פ"ו, 'יין' מספרו ע', 'ידם' מספרו נ"ד, ובמה שלוקחים 'כוס' 'יין' 'בידם' אנו מרמזים על שלשה חלקי הגלות שהיה להם לישראל במצרים, כי גר יהיה זרעך ע' שנים, ועבדום נ"ד שנים, וענו אותם פ"ו שנים, ועל זה אנו אומרים 'והיא שעמדה לאבותינו ולנו', כי הרבה מאומות העולם באים עלינו לכלותינו בטענה שלקחנו רכוש מצרים במרמה שלא כדין (עיין במס' סנהדרין דף צ"א ע"א), או מפני שעדיין לא השלמנו גזירת ועבדום וענו אותם, אבל כיון שאנו עושים חשבון אמת וצדק על כל חלקי הגלות, בכח זה הקב"ה מצילנו מידם לבל ירעו ולבל ישחיתו בכל הר קדשי.

ד. ובזה מפרש בהגש"פ "תגיד ליעקב" (עמוד קצ"ט) מאמר המגיד "והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם", כי "מצילנו" הוא מלשון (שמות י"ב, ל"ו) וינצלו את מצרים, דקאי על רכוש מצרים שהוציאו עמהם, וזה נתחייבו על נ"ד שנה של ועבדום, וזהו אמרינו, והקדוש ברוך הוא 'מצילנו', פי' שנתן לנו את ממונם, 'מידם' פי' מכח נ"ד שנה מספר 'ידם'.

ולפי זה יש לומר רמז נאה ומשובח בענין הגבהת הכוס אצל והיא שעמדה, כי לאחר שאומרים בהגדה פסוק "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם" מגביהים הכוס יין בידם ואומרים והיא

מפחדים מגזירה זו של ארבע מאות שנה, הלא "יש שבר במצרים", "מצרים" בגימטריא שלש מאות ושמונים, ואם תשבור את המילה "מצרים" לשנים, תקבל מאה ותשעים.

וזהו החשבון של ק"ץ שנים, שנאמר בהגדה של פסח "הקב"ה חישוב את הקץ" - שיהא נחשב קושי השעבוד כאילו עבדו גם את הק"ץ שנים, והיינו שירד מתוך הארבע מאות שנה מאה ותשעים שנה, ולא נשאר רק מנין "רדו" - מאתיים ועשר. לכן "רדו שמה", כי גם בתוך ה"רדו" רק שמונים ושש שנים ישעבדו אתכם, לכן "ושיברו לנו", שגם את ה"רדו" שנים ישברו לרסיסים ולא ישאר לשעבוד רק כמנין "לנו" שזה שמונים ושש שנים.

ולפייז מדוייק מה שנאמר בפרשת ויגש (בראשית מ"ה, ט) כשיוסף שלח את אחיו אל יעקב להורידו למצרים, ציוה עליהם לומר "שמני אלקים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמוד", דהנה כאשר שלח יעקב את בניו למצרים בפעם הראשונה הוא אמר להם (מ"ב, ב) "רדו" שמה ושברו לנו משם, ופירש רש"י ולא אמר "לכו", רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רדו, ואילו כאן אומר יוסף ליעקב: "רדה אלי" ואינו אומר "בא אלי", ברם גם בדברי יוסף רמזה גלות מצרים, כי מאז ירדתם הראשונה של האחים למצרים חלפה שנה, שהרי פעמיים הלכו למצרים ועוד התמהמהו בבית כאומרם, "כי לולא התמהמנו", נמצא שנותו ממנין שנות השעבוד רק מאתיים ותשע שנים כמנין "רדה", וא"כ - אומר יוסף - כבר עברה שנה מהירידה הראשונה עד עכשיו, א"כ נשאר רק מאתיים ותשע שנים, לכן אמר "רדה" כמנין מאתיים ותשע - הזמן שנשאר.

ד'

{חשבון נפלא במנין שנות גלות מצרים רד"ז שנה על פי חשבון יום לשנה}

בספר "מרכבת המשנה" על המכילתא (ר"פ בשלח) כתב חשבון נפלא בטעם שהיו אבותינו במצרים רד"ו שנה, כי נודע מאמרם ז"ל (נדרים דף ל"ב ע"א) מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים, שנאמר (בראשית י"ד, י"ד) וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות, ועתה נדקדק מן הכתובים משך הזמן שעשה אברהם אנגריא.

י חשבונות ורמזים נפלאים בטעם שנשתעבדו לפרעה במצרים רד"ו שנה | בואו חשבון

הנה כתיב (שם פס' י"ג) ויבא הפליט ויגד לאברם, ואיתא במדרש (ב"ר מ"ב ס"ח) הוא עוג הוא פליט, ולמה נקרא שמו עוג, שבא ומצא לאברהם יושב ועוסק בעוגות מצות, דערב פסח היה.

והנה מבואר בטור (או"ח סי' תנ"ח) דזמן לישת מצת מצוה בזמן הקרבת הפסח, ותמן תנינן (פסחים דף נ"ח ע"א) תמיד נשחט בשמונה ומחצה והפסח אחריו. ולפי זה עשה אברהם אנגריא משמונה ומחצה בערב הפסח, ולאחר מכן במשך י"ב שעות הלילה, כדכתיב (שם פס' ט"ו) ויחלק עליהם לילה, צא מהם שעה אחת לתפלת מנחה ומעריב, הוסף עליהם שעה ורביע מעלות השחר עד הנץ החמה שאז נכנס בכי טוב למלכי צדק, סך הכל ט"ו שעות וג' רביעי שעה שעשה אנגריא בתלמידי חכמים.

ומצינו במרגלים (במדבר י"ד, ל"ד ועי' רש"י שם) יום לשנה תשאו את עוונותיכם, הרי העונש ליום אחד שנה שלימה, עתה צא וחשוב לשי"ח אנשים ואברהם עמהם, וביחד שי"ט אנשים שבטלו מתלמוד תורה, שי"ט פעמים ט"ו שעות וג' רביעי שעה, עולה ה' אלפים וכ"ד שעות ורביע, חלק אותם לימים יעלה בידיך קרוב לר"י ימים, ובדקדוק ר"ט ימים ושמונה שעות ורביע, נמצא שלפי חשבון יום לשנה ראויים ישראל להיות משועבדים רד"ו שנה תחת רד"ו ימים, עכ"ד, ודפח"ח.

ויתבאר בהקדם החשבון של המרכבת המשנה שהוזכר למעלה, דהנה מתאמרא בשם הגאון רבי חיים הכהן רפפורט אבד"ק לבוב זצ"ל (הובא בשו"ת מים חיים קונטרס אוצרות חיים פ' שלח) על הכתוב (במדבר י"ד, ל"ד) במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאו את עוונותיכם, וקשה כפל לשון יום לשנה, גם לפי דקדוק הלשון הוי ליה לכתוב בהיפך שנה ליום תשאו את עוונותיכם. ותירץ שזהו קושיא ותירוץ, ששואל יום לשנה בדרך תמיהה, האיך יצא כזאת מאת

ה. בהגש"פ "תגיד ליעקב" (עמוד שע"ט) מפרש לפי"ז את המדרש פליאה (הביאו החיד"א ב"דברים אחרים" דרוש כ"ט) לדוד ה' אורי וישעי (תהלים כ"ז א'), 'אורי' בפסח 'וישעי' ביום הכיפורי, והוא פלאי. ונקדים מאמר המסורה ד' פעמים "אתם" בריש פסוק, אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים (שמות י"ט, ד'), אתם קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי אין נגרע מעבודתכם דבר (שם ה', י"א), אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם (דברים כ"ט, ט'), אתם עדי נאום ה' (ישעיה מ"ג, י').

אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה, ומסיים על זה הכתוב "כי אין נגרע מעבודתכם דבר", דאף שהוא רק יום אחד לא נגרע מעבודתם ונחשב יום לשנה, ונאמר עוד "אתם עדי נאם הויה", שדין זה של יום לשנה אינו מכח מדת דין ורוגז אלא אדרבה מכח שם הויה מדת הרחמים.

ועל פי הקדמות אלו מבואר באר היטב דרשת המדרש, 'אורי בפסח', שיצאו ישראל ממצרים לסוף רד"ו שנה, והטעם מפני שנחשב לאברהם אבינו אותם הימים שעשה אנגריא בתלמידי חכמים יום לשנה, וישעי ביום הכיפורים, שמכח חשבון זה יוצא טובה גדולה לישראל, שיום אחד בשנה ביום הכפורים מכפר על עונות בני ישראל של כל השנה.

ועי' בנחלת אברהם (פרעסבורג) עה"פ (בראשית ל"ז, י"ד) וישלחו מעמק חברון ויבא שכמה, פרש"י מעמק חברון, מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון וכו' עיי"ש, ויש לרמז "עמק" בגימטריא ר"י כמנין רד"ו, שהרי מעכשיו התחיל לקיים גלות מצרים של "רדו" שנים, וכעין זה י"ל לקמן (שם מ', ט"ו) וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור, "בבור" בגימטריא ר"י, ור"ל משום גלות מצרים הייתי צריך לבוא כאן, כי למחיה שלחני אלקים לפניכם.

והנה כבר הקשו הראשונים והאחרונים, איך יצאו בני אפרים ממצרים קודם הזמן,

השי"ת שהוא מלא רחמים שעבור יום שחטאו ישאו עונש שנה, ומתרץ הפסוק, שזה יהיה טובה גדולה, כי בכל השנה ישראל חוטאין לפני הקב"ה ויום אחד בשנה הוא יום הכפורים עושין תשובה ומכפר על כל השנה, וזהו אומרו "יום לשנה תשא את עונותיכם", פי' שזה יהיה לטובתכם שיום אחד בשנה הוא יום הכפורים ישא עונותיכם של כל השנה, וביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, ולכן טעם הנגינה של יום לשנה יום לשנה, הראשון בתמיה והשני בניחותא, כדרך קושיא ותירוץ, עכ"ד הנפלאים.

וזאת תהיה תורת המסורה ד' פעמים "אתם", כי הנה "אתם" בגימטריא "יום לשנה" חושבנא דדין כחושבנא דדין, ובא המסורה ללמדניו ענין חשבון יום לשנה, ועל זה נאמר "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים", היינו בגלות מצרים שנחשב יום לשנה מה שעשה אברהם אבינו אנגריא בתלמידי חכמים, ולכן "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם", רומז על יום הכיפורים שכל ישראל נצבים בו לפני ה', כדאיאתא בטור (או"ח סימן תר"ו) שאומר השטן ישראל עומדים על רגליהם ביום הכיפורים כמלאכי השרת, ואף על פי שאתם נצבים 'היום' רק יום אחד בשנה, מכל מקום מכפר על כל השנה כולה, ואמר עוד "אתם קחו לכם תבן מאשר תמצאו", תבן מלשון תבונה, רומז על לימוד התורה, שבו מצינו גם כן מעלת יום לשנה, כמו שאמרו בגמרא (חגיגה דף ה ע"ב) גבי בר בי רב דחד יומא, כל העוסק בתורה

הטבע באין מפריע, ומה שרדפו אחריהם אח"כ כי זהו דרך הסט"א לפתות את ישראל לדבר עבירה ואח"כ לבוא לקטרג עליהם ולהענישם עיי"ש בדבריו.

ובמרכבת המשנה הנ"ל ביאר מעשה של בני אפרים באופן נפלא מאד, איך טעו בני אפרים לצאת שלשים שנים קודם ולא היו במצרים רק ק"פ שנים.

שהרי לפי החשבון שהובא למעלה, התבאר שבעת אפיית מצות ערב פסח אחר חצות בשמונה ומחצה שמע אברהם שנשבה אחיו, ואז עזב את אפיית המצות והלך למלחמה, וכתוב ויחלק עליהם לילה, וא"כ לחם משמונה ומחצה עד לילה שהוא ג' וחצי שעות, ועוד כל הלילה שהוא י"ב שעות וס"ה הלך למלחמה ט"ו ומחצה שעות, וביטל תורה מאותן אנשים, אבל באמת לא הוה ט"ו ומחצה שלימות, כי באותן זמן הוצרכו ג"כ להתפלל מנחה ומעריב שהם שתי שעות, א"כ תוציא מחשבון ביטול תורה שתי שעות של מנחה ומעריב ונשאר י"ג ומחצה שעות, והיו שס שי"ט ת"ח והיה ביטול תורה שי"ט אנשים כ"א י"ג ומחצה שעות, תכפיל שי"ט פעמים י"ג ומחצה, יגיע לך ס"ה ד' אלפים שלש מאות ששה וחצי שעות של ביטול תורה, ובמרגלים מצינו שהעונש היה יום לשנה, תחלק 4306.5 לימים דהיינו 4306.5:24, יגיע לך 179.44 שהוא קע"ט ימים ועוד מעט של ביטול תורה שהוא קרוב לק"פ יום, ולפי חשבון של יום לשנה, העונש על שביטל תורה משי"ט אנשים במה שהלך למלחמה

הלא אין עבד יכול לברוח ממצרים כמו"ש רש"י בפרשת יתרו עה"פ (שמות י"ה ט') על כל הטובה וגו' אשר הצילו מיד מצרים, עד עכשיו לא היה עבד יכול לצאת ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת, ואלו יצאו ששים רבוא, וכתב ע"ז בילקוט מעם לועז (בפרשת בשלח עה"פ סג' עליהם המדבר) שמכח בעל צפון לא היה יכול עבד לצאת מצרים, כי אותה ע"ז היה מכשפת בכל מיני כישופים כדי שאיש לא יכול לעבור דרכה בלי רשות, אמנם בני אפרים לא היו בכלל השעבוד, כי היו בני יוסף ומפני כבודו לא העיזו המצרים לעבוד בהם, ולכן לא מנע אותם בעל צפון מלעבור דרכו, כי לא עיכב רק את העבדים והם לא היו עבדים. עוד תירץ, שרק מצד דרום היה בעל צפון ששם היה המדבר, כי דרך שם היו יכול עבד לברוח למדבר או ליכנס לספינה וללכת דרך הים מבלי שהיו יודעים להיכן הלך, לכן דוקא בצד דרום היה בעל צפון למנוע מלברוח, ובני אפרים יצאו לצד צפון לכיוון ארץ פלשתים ושם לא היו רק שומרים ולא בכישוף, ובני אפרים שהיו גיבורים החגברו על אלו השומרים ועברו אח הנילוס עכ"ד.

והרה"ק מסאטמאר זי"ע בדברי יואל (בשלח עמוד שע"ד) ג"כ הקשה קושיא זו, וכתב דאותו כישוף שמונע עבד מלצאת ממצרים היה בכח הסט"א, והואיל ובני אפרים עשו שלא כדין לעבור את פי ד' ליקח לעצמם חירות וגאולה לפני הזמן, לכן לא מנעו בעדם כוחות הסט"א ועוד סייעו בידם לעבור את פי ד', לכן פתחה להם הסט"א פתח כפתחו של אולם ויצאו בדרך

ה'

{עוד חשבון נפלא על הגלות שהוא נגד מכירת יוסף}

בפסוק בפי' ויחי (בראשית מ"ט ב') "הקבצו ושמעו בני יעקב". במד"ר (בר"צ"ו א) ביקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, אמר יעקב בניי שמא יש פסול בכם, פתחו ואמרו (דברים ו', ד') שמע ישראל ה' אלוקינו, ותמוה.

הנראה לעניות דעתי שלא להוציא הדבר טפל, ואם שגיתי ד' הטוב יכפר.

ובזה כ' בספר "יפה נדרשת" (עמ' צ"ז) לבאר המדרש פליאה "הים ראה וינסו מה ראה ארונו של יוסף" (תנחומא נשא ל'), ויובן עפימ"ש ה"ישמח משה" (ריש פרשת מקץ) ויהי מקץ שנתים ימים, דזמן היה ליוסף להיות בבית האסורים משך עשר שנים, אבל לפי שבטח בשר המשקים נגזר עליו עוד שתי שנים, והחשבון הוא, לפי שיוסף בטח בשר המשקים שאחר שתי ימים יצא מבית האסורים ע"י שר המשקים כמ"ש ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה ויעש משתה, א"כ ביום שהלם שר המשקים את חלומו ויוסף פתר לו חלומו חשב שבעוד שני ימים יצא, ולפי שבטח בשר המשקים על שתי ימים שיצא ניתוסף לו שתי שנים ע"ד יום לשנה, וז"ש "ויהי מקץ שנתים", מה שניתוסף לו עוד שנתיים בבית האסורים היה ימים, מטעם שבטח בשר המשקים לצאת בעוד שני ימים ונענש ביום לשנה, עכ"ד.

ובזה יובן המדרש הים ראה וינסו, אחר רד"ו שנים, דגזירת מצרים היה בשביל

צריך להיות ק"פ שנים, זה היה חשבון של בני אפרים שראוים לצאת אחר ק"פ שנים, ולפי"ז קשה למה נהרגו.

אלא באמת טעו בחשבונם, כי תפלת ערבית רשות, א"כ ת"ח פטור מתפילת ערבית, והיו יכולים ללמוד באותו זמן, שוב הוה ביטול תורה י"ד שעות ומחצה. עוד טעו שהם חשבו הלילה לי"ב שעות, אבל במסכת ברכות (דף ה ע"א) מבואר דמעלות השחר עד הנץ יממא הוא וקרינן לילה, שיש שישנים עד הנץ, ומעלות השחר עד הנץ הוא ה' מיל שהוא שעה ורבע, א"כ ניתוסף שתי שעות ורביע ל"ג ומחצה, וס"ה ביטל מהם תורה ט"ו ושלוש רביע שעות, תכפיל שי"ט פעם ט"ו ושלוש רבע שעות תגיע לס"ה של חמשת אלפים כ"ד ועוד מעט, דהיינו 5024.25 שעות תחלקם לימים דהיינו ל-24, יגיע לך מאתיים תשעה ועוד מעט דהיינו 209.24 ולפי חשבון של יום לשנה יגיע רד"ו שנים גלות על ביטול תורה של רד"ו שעות, וז"ש מ"מ נענש א"א ונשתעבדו בניו במצרים מאתיים ועשר שנים על שעשה אנגריא בת"ח אלו דבריו הנפלאים של המרכבת המשנה, וסיים זה

ואמר הגה"ק ר"ש מאוסטרופלא זצ"ל (ניצוצי שמשון פר' ויחי ד"ה הקבצו) דהמפרשים כתבו הטעם שהיו ישראל בשעבוד רד"ו שנים, משום דאחי יוסף פגמו בשם של הקב"ה כשמכרו את יוסף, שהצטרף לזה השכינה, ושמו של הקב"ה אהי"ה שמספרו כ"א, ויו"ד פעמים כ"א הוא כמנין רד"ו, ובזה יובן כוונת הפסוק (שמות ג, ד) "וירא ה' כי סר לראות", דמרע"ה היה סבור שפגמו בשם הוי"ה ב"ה שמספרו כ"ו, ויו"ד פעמים כ"ו עולה כמנין ס"ר, וא"כ לא הגיע עדיין זמן הגאולה, ואמר לו הקב"ה "אהיה אשר אהיה" שמי, נמצא של פגמו אחי יוסף אלא במספר כ"א שם של אהי"ה וכבר הגיע זמן גאולתכם.

אך יעקב ידע שלא פגמו אלא בשם אהי"ה העולה כ"א, אך זאת לא ידע שהצטרפה השכינה עמהם, וא"כ כיון דהשבטים שהיו במכירת יוסף לא היו רק ט', דראובן לא היה במכירתו, א"כ ל"ה ישראל צריכים להיות במצרים רק קפ"ט שנים, כי ט' פעמים כ"א הוא כמנין קפ"ט ובשנת הק"ץ יהיה גאולתכם, וזהו כוונת המדרש, ביקש יעקב לגלות הק"ץ לבניו, ר"ל שבשנת ק"ץ יהיה גאולתם. ונתן המדרש טעם למה סבור יעקב שיהיה הגאולה בשנת ק"ץ, משום "שנסתלקה ממנו שכינה", ר"ל שנעלם ממנו כי בניו צרפו עמהם השכינה.

אך כשראה בנבואה שלא יהיה זמן גאולתם בשנת ק"ץ, חרד יעקב ואמר שמא יש פסול בכם, שמא עשיתם עוד עון אחר חוץ ממכירת יוסף, ולזה ענו ואמרו "שמע ישראל ה' אלקינו", ה' אלקינו משום שצירפנו אותו במכירת יוסף, וא"כ מספרו היה עשרה, ע"כ לא נשלם הגלות ק"ץ רק בזמן רד"ו ע"כ.

ימים, ונענש ביום לשנה, כמו"כ היה עונש שעשה א"א אנגריא בת"ח בחשבון של יום לשנה, שעולה לרד"ו שנים, לכן נקרע מפניהם אחר רד"ו שנה.
ו. פנינים יקרים בשם ספר מרגניתא דרב.

שעשה אנגריא בת"ח, ולכאורה מהראוי שיהיו ת' שנה ומ"מ קרע להם אף שלא היו רק רד"ו, לז"א ארונו של יוסף ראה, שנענש עוד שתי שנים בבית האסורים לפי שבטח על שר המשקים לצאת משם בעוד שני

י

{בג"י היו ה' פעמים ששים רבוא - וה' פעמים פ"ו שנים היו ת"ל שנה}

בפרשת דרכים (דרך מצרים דרוש חמישי) הביא בשם גאון אחד קדמון דבאמת היה מן הראוי להיות ששים רבוא ישראל בשעבוד מצרים ת"ל שנים, ולא היו אלא פ"ו שנים, שהשיעבוד התחיל משנולדה מרים דהיתה בת פ"ו, אלא שרבו עם שנולדו שלא כדרך הטבע השלימו השיעבוד, דכתיב (שמות י"ג, י"ח) וחמשים עלו ב"י דהיינו חומש יצאו וד' חלקים מתו בשלשת ימי אפילה, א"כ היו ישראל ה' פעמים ששים רבוא שנשתעבדו ולא היו צריכים להיות אלא ששים רבוא, א"כ ה' פעמים פ"ו שנה שנשתעבדו המה ד' מאות ושלשים, א"כ פ"ו שנים שעבוד של ה' פעמים ששים רבוא עולה כמנין ת"ל לששים רבוא.

117, וכמו שהגריסין של פול הם כמעט כחצאים, כך נחצה להם הסכום של 430 ל-117 שנה, כמו שכתב רבנו אפרים שאמר הקב"ה ליעקב שלא יצטער שבניו יהיו במצרים 210 כמניין רד"ו מצרימה, אלא עמ"ו אנכי בצרה (תהלים צ"א, ט"ו), דהיינו שצרת השעבוד יהיה כמניין 'עמו' (עם הכולל) 117.

והנה החשבון, הרי נאמר (שמות ו', ט"ז) ששני חיי לוי היו 137 שנה, ואמרו חז"ל (שמו"ר א' ח') שכל זמן שהיה אחד השבטים קיים לא היה שעבוד כלל, א"כ כשתחשוב את שנותיו של לוי ותפחית מהם 43 שנה, שבגיל זה היה לוי בבואו למצרים, נשארו 94 שנים ללא שעבוד. אם נוסיף 94 השנים שלוי היה במצרים ל-117 השנים שלא היה שעבוד כדברי רבנו אפרים, הרי לנו 211 שנים. ואם נקח שבחשבון השנים

ז. ואידי דאיירינן כאן בענין גלות מצרים, אמרתי להרחיב קצת בענין זה.

רמז ששלח יוסף ליעקב על שנות הגלות במצרים

בפסוק נאמר (מ"ה, כ"ג): נושאים מטוב מצרים, ופרש"י: ששלח לו יין שדעת זקנים נוחה הימנו. ומדרש אגדה גריסין של פול.

החיד"א (פתח עיניים מגילה דף ט"ז ע"ב) מביא מהראשונים שרמזו בזה ש"יין ישן" בגימטריא 430, מספר המרמז על גזירת השיעבוד, כדכתיב (שמות י"ב, מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, ו"דעת זקנים" אברהם יצחק ויעקב נוחה הימנו ורוצים בגזירתו יתברך.

ובענין הגריסין של פול, אפשר שרמזו לו שהשעבוד בפועל לא יהיה 430 שנה אלא

ופירשו רז"ל במדרש: "סבר על שבר יחדיו ידובקו". ראה יעקב אבינו ע"ה הן את הגלות והן את הגאולה. מצד אחד ראה כי יש "שבר" היא גלות מצרים, אדום וישמעאל כנ"ל, ומצד שני ראה כי יש "סבר" ותקווה [כמו שברו על ה" (תהלים קמ"ו, ה)], בזכות שנות חיי אברהם ויצחק ושנות חייו שיחדיו עולה מספרן המספר "שבר" (הגה"ק החיד"א ז"ע זרוע ימין ד"ה רבי יהודה היה נותן)

ויאמר ה' לו עוד, הבא נא ידך בחיקך, ויבא ידו בחיקו ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג. ויאמר השב ידך אל חיקך, וישב ידו אל חיקו ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו. (ד', ו-ז). וצריך לתת טעם, למה עשה הקב"ה נס כזה דוקא כאשר אמר משה והן לא יאמינו לי.

ויש לפרש דאיתא ברש"י על פסוק זה, והנה שבה כבשרו, מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורעניות, שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו, עד כאן לשונו. נמצא מכח נס זה מוכח דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות. ואיתא במפרשים (ילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפ"ו) הטעם שלא האמינו ישראל משום שעדיין לא נשלם הזמן, כי היה להם להיות במצרים ת' שנה. ואיתא בזרע ברך טעם על שיצאו ישראל קודם הזמן משום דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות (סוטה דף י"א ע"א), וגבי מדת פורעניות מצינו שמיהר הקב"ה להביא הפורעניות קודם זמנו, דהקדים

שהזכרנו אינם מדויקות, אלא היו שנים מקוטעות, שהרי לוי לא היה בדיוק בן 43, נגיע ל-210 שנים.

ניצלו ממצרים בזכות האבות הקדושים

בפסוק נאמר (שמות ד', י"ז): ואת המטה הזה תקח בידך. א"ר יהודה, המטה משקל מ' סאה היה ושל סנפרינון היה, וי' מכות חקוקות עליו נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב (שמו"ר ה', ג).

ראשי התיבות של עשר המכות - דצ"ך עד"ש באח"ב עם הכולל עולים בגימטריא תק"ב. גם חשבון שנות חייהם של האבות עולה יחד למנין תק"ב: אברהם חי קע"ה שנים, יצחק חי ק"פ שנים, יעקב חי קמ"ז שנים - סך הכל תק"ב. לכך רמז הכתוב בכמה מקומות "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - "אשר" עם הכולל בגימטריא תק"ב. רמז לזכות אבות, שבשנות חייהם העולים למנין "אשר" קרבו קרבת אלקים.

לכך גם מרמז הכתוב (לקמן לב, יג): "זכור לאברהם ליצחק וליעקב אשר נשבעת להם בך". המספר של שני חיי האבות, תק"ב, הוא אשר הגן על זרעם להצילם מידי מצרים, ועליהם אמר הנביא (יחזקאל כ"ג, כ): בשר חמורים בשרם, ו"בשר" בגימטריא "תק"ב", ללמדנו כי בכח שני חיי האבות ניצלו מבשר חמורים והיא שעמדה לאבותינו ולנו להצילנו מקליפות "אדום ישמעאל" בגימטריא "בשר", כמובא בסוף ספר "קב הישר" (פרק ק"ב).

יתכן כי לזה רומז הכתוב (בראשית מ"ב, א): "וירא יעקב כי יש שבר במצרים",

מחנות של מלאכי עליון שנבראו ע"י פעולותיהם של הצדיקים, גם המה באים ומשתתפים יחד עם הצדיקים כשירודים לסייע לכלל ישראל בזה העולם. עוד מקדים להביא דברי ה"מגלה עמוקות" (פרי ויצא ד"ה או אמר כן אברך) שמבאר מה שאמרו ז"ל (פסחים פ"ח ע"א) "לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית", דהצדיק ע"י המצוות ומעש"ט בורא מחנה של מלאכים. והנה "מחנה" בגימטריא ק"ג, וכיון שברא מחנה של ק"ג מלאכים נותנים לו במתנה עוד ק"ג, שביחד עולה לסכום ר"ו.

וזה היה כוחו של אברהם שקראו הר, [ה"ר עם הכולל עולה מספר ר"ו]. ואחריו בא יצחק שקיבל כוחותיו של אביו, ועוד הוסיף מדיליה עוד מחנה של ק"ג, אשר יחדיו עולים למספר ש"ט בגימ' שד"ה, וזהו אשר "יצחק קראו שדה". ואז בא יעקב אבינו ע"ה שקיבל המחנות של אביו ואבי אביו, והוסיף עוד מדיליה מחנה של ק"ג, וכולם יחדיו עולים כמנין "בית", וזהו "יעקב קראו בית", וזהו כוונת הכתוב "איש וביתו באו", שכשבא יעקב אבינו ע"ה לסייע ולעזור לבניו בעוה"ז בתפלתן, בא יחד עם התי"ב מחנות של מלאכי קודש כמנין ביי"ת, וכולם כאחד עוזרים ומסייעים לנו. (עצי לבנון מר' יוסף דוד רובין ח"א פר' שמות ד"ה ואלה שמות)

עשיו בזה את הבכורה כדי שלא יהיה בכלל גזירת הגלות
בפסוק נאמר (בראשית כ"ה, ל"ד) ויבז עשו את הבכורה, במדרש (בר"ר ס"ג י"ד) מה

הקב"ה ב' שנים לנושנתם (סנהדרין דף ל"ח ע"א), על אחת כמה וכמה שממהר הקב"ה גבי מדה טובה, ולגאול אותם קודם זמנם. והשתא אתי שפיר, דמשה אמר הן לא יאמינו לי, באשר דעדיין לא נשלם הזמן. וכי תאמרו דמן הדין יוכלו לצאת קודם הזמן, משום דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות. ועל זה יוקשה, מנא ליה הא. לכך הוכרח הקב"ה לעשות נס כזה ולהראות למשה שמוכח מניה דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות, ומכח זה יאמינו דיוכלו לצאת קודם הזמן משום דמדה טובה מרובה. (בנין דוד שמות אות ס"ה)

הרה"ק ר' שלמה'לע מסאסוב מבאר בדרך רמז את הפסוק "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב וגו'" (שמות א', א'), דהכח הזה של "שמות בני ישראל", היינו השבטי ק-ה צדיקי עליון, "הבאים מצרימה", באים כשצר להם ליוצאי חלציהם בעוה"ז, ולא רק המה באים, כי אם גם יעקב אבינו מצטרף אליהם, וזהו "את יעקב", שגם יעקב בא.

ומסיים בזה הרה"ק ר' שלמה'לע, מי רואה את אלה יוצאים ולא יצא, וכשרואים איך שיעקב אבינו ע"ה המובחר שבאבות יוצא עם השבטי ק-ה, יוצאים אף כל צדיקי הדורות יחד עמהם, וכולם יחד עוזרים ומסייעים שיתקבלו תפלותינו לרחמים ולרצון.

וממשיך הפסוק "איש וביתו באו", ומבאר ע"פ הידוע שהצדיקים בוראים מלאכים על ידי מעשיהם הטובים, ואלו

מכירת יוסף למצרים

חשבון השלש מאות כסף שנתן יוסף לבנימין

בפסוק נאמר לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות (בראשית מ"ה, כ"ב).

וצריך להבין מה טעם הוסיף יוסף ליתן לבנימין שלש מאות כסף יותר על שאר אחיו, ומה טעם שנתן לו דווקא שלש מאות כסף ולא יותר.

מה"ת עיי"ש. וכתבו המפרשים דס"ל להש"ס דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, דאל"כ לא נשמע תחיית המתים, דהא שפיר כ' להם שהי' שלהם.

ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל, מה ביזה עמה אר"ל תחיית המתים ביזה עמה, היינו מדמכר הבכורה שלא יטול ב' חלקים בגלות, א"כ סבר דהוא בכלל זרעך, א"כ שפיר לא היו בני"י בגלות אלא רד"ו שנים, דחצי גלות חל עליו, א"כ אין מהצורך לומר דהתחיל הגלות משנוולד יצחק וא"י אינה מוחזקת, דהא י"ל דלעולם מוחזקת מאבותינו, ואפ"ה לא היו אלא רד"ו דחצי גלות חל על עשיו, וע"כ היה יכול עשו לסבור דא"י מוחזקת מאבותינו, וא"כ לא נשמע תחה"מ מדכ' להם דהא היה ארץ ישראל שלהם, וזהו תחה"מ ביזה עמה, לכפור בתחה"מ, והבן.

ביזה עמה, אר"ל תחיית המתים ביזה עמה עיי"ש. וביאר בספר בנין דוד (ר' דוד דוב מייזלש פר' תולדות אות לט) עפ"ד הנחלת בנימין (ערך עשו) דלכן ביזה עשו הבכורה למכרה כדי שלא יפרע שני חלקים, כי גם עליו היה מוטל להיות בגלות לשלם השטר חוב של אביהם, דהוא ג"כ בכלל זרעך עיי"ש. ונודע דלכן לא היו בני"י בגלות ת' שנים אלא רד"ו, דגם עשו הוא בכלל זרעך וחל החצי גלות עליו. או די"ל דעשו אינו בכלל זרעך, אלא הגלות התחיל משנוולד יצחק (רש"י בראשית ט"ו, י"ג), אע"ג דכ' בארץ לא להם, גם ארץ ישראל היא ארץ לא להם דאינה מוחזקת מאבותינו (עיי' ב"ב דף קי"ט ע"א).

והנה בסנהדרין (דף צ' ע"א) ילפינן תחיית המתים מן התורה מדכ' (דברים ל"ד, ד) אשר נשבעתי לאברהם וכו' לתת להם, 'לכם' לא נאמר אלא 'להם', מכאן לתחיית המתים

ויש לפרש כמה ביאורים בזה:

א.

{נתן לו חמש ידות יותר מהשבטים כמו אצל החלופות}

המהרי"ל דיסקין דרש על הפסוק שלש מאות כסף, היות וכתב "ותרב משאת בנימין" חמש ידות (שם מ"ג, ל"ד), וחשב דגם בנתינת שלש מאות כסף היה כפול חמש מנתינה לשאר האחים, וכך הם דבריו:

היות והגמ' בבבא בתרא (דף צ"א ע"א) אומרת תנו רבנן אין יוצאין מארץ לחוצה לארץ אלא א"כ עמדו סאתים בסלע. ורבי שמעון מוסיף שבאופן שמוצא ליקח, אפי' הוקירו ועמדה סאה אחת בסלע לא יצא. ואם נלמד הגמ' בדברי רבי שמעון, שהכוונה שאין יוצאין ביוקר של סאה בסלע, אבל אם הוקירו החטין ובסלע ניתן להשיג רק פחות מסאת חטין, גם רבי שמעון מודה שמותר לצאת לחו"ל. והביאור, דיוקר כזה הוא יוקר יוצא מן הכלל אפי' בשנת רעבון, ורק סאה חטין בסלע הוא מצוי.

עוד אנו מוצאים במס' בבא מציעא (דף פ' ע"א) בדין המשנה השוכר חמור להביא עליה חטין והביא עליה שעורין חיב, ופירש רש"י שהשוכר העמיס על החמור כמות שעורין גדולה יותר מאשר חטין, כיון שמשקל שעורין הוא קטן ממשקל חטין, ולכך חיב השוכר. וז"ל רש"י: ולא אמרינן הואיל והשעורים קלים, יש לו להוסיף עד כדי כובד לתך חטין, שמשא החמור לתך חטין חצי כור, הרי שמשא החמור הוא לתך חטין שהוא חצי כור. וכן מבואר במתני' וחצי כור הוא כמות של חמש עשרה סאה, כמבואר בשבת (דף קכ"ז ע"ב ברש"י ד"ה לתך), דכור הוא שלשים סאה.

וא"כ יש להניח שהאחים ירדו למצרים כדברי רבי שמעון שהוקרו החטין עד כדי יותר מסלע עבור סאת חטין כנ"ל, וכשהעמיסו חמוריהם נמצאו שקבלו מיוסף בפי אמתחותם דמי השבר שלקחו, וא"כ קבלו חמש עשרה סלעים שהם שלשים שקלים, דסלע הוא שני שקלים כמבואר במתני' (מעשר שני פ"ב מ"ח וברע"ב שם).

וכיון שבני יעקב לקחו שבר ממצרים פעמיים, ובשני הפעמים החזיר יוסף להם כספם, א"כ נמצא שכל אחד קבל פעמים שלשים שהם ששים שקלים, ואנו מוצאים בפרשת מקץ (מ"ג, ל"ד) כשבאו לאכול עם יוסף כתוב, וישא משאת מאת פניו ותרב משאת בנימין ממשאת כלם חמש ידות וגו', וא"כ לכך נתן יוסף עתה לבנימין שלש מאות כסף שהוא חמש ידות יותר מן שאר האחים, שקבלו כל אחד ששים מלבד שמעון, שקבל פעם אחת, שכן פעם אחת נשאר במצרים.

ואף שבנימין בפעם השניה היה בין האחים, וגם כספו בערך שלשים שקלים הושב באמתחתו, אך אולי כשכתוב כאן שיוסף נתן לבנימין שלש מאות כסף, הכוונה בסך הכל, היינו ביחד עם מה שקבל כבר באמתחתו דהיינו רק מאתיים ושבעים שקלים.

ב.

{יוסף שילם לבנימין על ששירת את יעקב במקומו}

יש מתרצים שיוסף שילם לבנימין שכר על ששירת את יעקב במקומו והחשבון הוא כך:

על פי מה שכתב רש"י על הפסוק (בראשית ל"ז, כ"ט) וישב ראובן אל הבור, ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו, משמע דהשימוש על כל השבטים בשוה וכל אחד שימש ביומו, א"כ באותן כ"ב שנים שלא היה יוסף אצל אביו ניתוסף חלק שימוש ביום המיוחד לו על שאר האחים, וממילא שורת הדין נותנת שיוסף יפרע להם שכר עבודה ששימשו במקומו, אמנם להשבטים אין טענה על זה דהם היו הגורמים בדבר שמכרוהו, ורק לבנימין שלא היה במכירתו, ומ"מ ניתוסף לו עבודה במקום יוסף זה רצה יוסף לפרוע לו, ועל כן נתן לו שלש מאות מעה כסף דכך עולה שכרו.

והחשבון הוא, דהנה איתא בפענח רזא (פר' בא ד"ה ולטוטפות), ובב"י (או"ח סי' ל"ב ד"ה כתוב בארחות חיים) דבשנה יש ג' מאות ימי החול, ולזה מרמז השי"ן של תפילין, א"כ אין לחשוב שכר עבודה של שנה רק מג' מאות ימים, והשבטים היו י"ב, ממילא היה לכל אחד לשמש 25 ימות החול בשנה, וא"כ כשגלה יוסף מאביו

22 שנה יש לחשוב 22 X 25, שזה כמו 11 X 50, וניתוסף לכל אחד מהי"א שבטים שנשארו לשמש במקום יוסף, 50 יום.

והנה איתא במדרש רבה (בר"ר ס"א, ו') דשכר עבודה הוא דינר ליום, ודינר הוא 6 מעה, א"כ הוא במכוון, דשכר עבודה של 50 יום ששימש בנימין את אביו עבור יוסף עולה 300 מעה כסף, ועל כן נתן לו יוסף 300 כסף בשכר, ולשאר השבטים לא היה צריך ליתן, וזה פלא. (אור תורה פר' לך אות מ"ה)

ג.

{כנגד החליפה שנתן לאחים}

בטעמא דקרא למרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (פר' ויגש ד"ה ולבנימין) תירץ דכל חליפה היתה שווה שלוש מאות כסף, דהיינו שלוש מאות סלעים, כמובא בתרגום אנקלוס, כמו שיש להוכיח מהגמרא (יומא ל"ד ע"ב) בשחר היה לובש פלוסין של י"ב מנה, ופירש הרע"ב דפלוסין הוא רעמסס, וי"ב מנה הם שלוש מאות סלעים, משום שכל מנה כ"ה סלעים. הרי מבואר דבגד חשוב במצרים מחירו שלוש מאות סלעים.

נמצא שהשלוש מאות סלעים, נתן לו כנגד החליפה שנתן להם, אלא שהוסיף לו עוד ה' חליפות. ועל זה אמרו בגמרא (מגילה ט"ז ע"ב) רמז רמז לו, שעתיד לצאת ממנו בן שיצא עם חמשה בגדים, והיינו מרדכי, כדכתוב (אסתר ח', ט"ו) ומרדכי יצא וכו'. ומה שלא נתן לו ו' חליפות משום שהרמז צריך להיות ה'.

ועל פי זה יש לבאר ג"כ מה שכתב רש"י, ולאביו שלח כזאת (בראשית מ"ה, כ"ג), כחשבון הזה, ומהו החשבון י' חמורים וכו'. וצריך ביאור מהו החשבון, לפי שנתן להם י"ב חליפות, שהרי לבנימין נתן שלוש מאות בסף שהוא שווי חליפה, ומלבד מה שהוסיף לבנימין עוד ה' עבור הרמז כנ"ל, וי"ב חליפות שכל א' מחירה שלוש מאות סלעים עולה שלוש אלפים ושש מאות סלעים והוא ממש כחשבון עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים, שהוא יין, כמו שאמרו שם בגמ' ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים, מאי מטוב מצרים, אמר רבי בנימין בר פת אמר רבי אלעזר, שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו.

ומשא חמור מבואר בגמרא (ב"מ פ' ע"א) שהוא לתך, דהיינו חצי כור שהוא מאה וחמישים סאה, שהם שלושת אלפים ושש מאות לוג. ומבואר בגמרא (פסחים כ' ע"ב) שותין מלוג בסלע. א"כ מחיר לוג יין הוא סלע. מכאן שהיה שלושת אלפים ושש מאות סלע, והוא ממש כחשבון כל החליפות שנתן להם".

ד.

{שילם לו דמי עבד שהשבטים היו צריכים לשלם ליוסף}

בתורה תמימה (פר' ויגש אות ז') כ' (וע"ע תורת משה חת"ס ד"ה לכלם נתן) ט, לפי מה שכתב רבינו בחיי ולבנימין נתן שלש מאות כסף, טעם שלש מאות כסף, כנגד

פעמים שלוש מאות סלע, א"כ יש לחשוב היין מחירו כפול, שאמרו בגמרא (פסחים כ' ע"ב) מזלפין מלוג בשתים, ומבואר שם שיין ישן ראוי לזילוף, וכאן נאמר ששלח לו יין ישן, א"כ מחירו כפול.

ט. וגם החיד"א (בספרו "נחל קדומים" בשם מהר"א מגרמיזא בעל הרוקח) כ' כך ע"פ מאי דקיי"ל (גיטין מ"ד ע"א) דהמוכר עבדו לעכו"ם קונסים אותו עד כדי עשרה בדמיו, ודמי העבד הוא שלשים כסף כמ"ש (שמות כ"א, ל"ב) אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו, ועשרה פעמים שלשים שקלים עולים לשלש מאות כסף.

וזהו שרמז יוסף לאחיו, אתם מכרתם אותי להיות עבד לעכו"ם ומן הדין הייתם מחויבים לפדות אותי בעשרה פעמים של שלשים שקלים ולהשיבני אל אבינו, ולכך נתן יוסף לבנימין סכום שלש מאות כסף כדי לרמוז על שלא נהגו כהוגן.

ח. עוד מפרש בטעמא דקרא על פי דברי הגר"א (שנות אליהו ליקוטים ד"ה במס' מגילה, ראה מדור חידושים) שהחמש חליפות שנתן לבנימין, היו שווים כמו חליפה אחת שנתן לכל אחד מהם, כדי שלא יהא קנאה בניהם. וכתב הגר"א שמדויק מדוע אצל בנימין כתיב 'חליפת' חסר ו', ואצל האחים כתוב 'חליפות' מלא, והיינו משום שהחליפות של בנימין היו כולן כחליפה א' שלהן, לכן כתוב חליפת חסר שהיו בחליפה אחת.

ולפי זה יש לומר שכונת רש"י כחשבון הזה, היינו כפי השוויות שנתן לכולם לכל א' חליפה שמחירה שלוש מאות סלע, ולבנימין ה' חליפות שמחירן שלוש מאות סלע סה"כ י"ב פעמים שלוש מאות סלע, דהיינו שלושת אלפים ושש מאות סלע, וכנגדן שלח לאביו משא י' חמורים יין, שהוא גם כן כנ"ל.

ולפי התנחומא (ס"ו) שנתן לכל אחד ב' חליפות בגדים, אחד לחול ואחד לשבת, א"כ כל החליפות יחד שווים עשרים וארבע

מה שהיו האחים חייבים במכירתו, כי עשר פעמים שלשים שקלים, שהם דמי עבד (שמות כ"א, ל"ב), הם ג' מאות. וזה ממה שאמרו בגמ' (גיטין מ"ה ע"ב) המוכר עבדו לעובד כוכבים קונסים אותו עד עשרה בדמיו.

ולפי"ז מן הדין היה צריך כל אחד מהאחים לתת ליוסף שלש מאות כסף, אך הוא לא לקח מהם, וא"כ הוי כאילו נתן לכל אחד ג' מאות כסף. אך מאחר שבנימין לא היה במכירה, לכן נתן לו את הסכום הזה במזומין.

שמשא עשרה חמורים שהוא מאה וחמישים סאין יעלה מחירו כזאת - כמו ששלח דהיינו שלש מאות כסף - דינרים, שהם שבעים וחמשה סלעים (שכן כל סלע כידוע הוא ארבעה דינרים), וא"כ הרי עמדו סאתים בסלע, ורשאי אתה לצאת מארץ ישראל למצרים.

י. ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים ועשר אתונות נושאות בר ולחם ומזון לאביו לדרך (בראשית מ"ה, כ"ג). פירש"י שלח כזאת - כחשבון הזה, ומהו החשבון עשרה חמורים וגו'. כוונת רש"י היתה שהמילה "כזאת" היא לכאורה מיותרת, ויעו"י גם ברמב"ן, ובהגה"ה המובאת בחומשים בשם המהר"ל.

(יש מביאים את החשבון בנוסח אחר קצת. אפשר לפרש ששלח יוסף לאביו "כזאת", היינו כחשבון שנתן לבנימין שלש מאות כסף. ויובן ע"פ המבואר בגמרא (בבא בתרא דף צ"א ע"א) שאם היה רעב בארץ ישראל עד כדי שנמכרו סאתיים קמח בסלע כסף, מותר לצאת מארץ ישראל לחו"ל.

הגאון רבי אלעזר משה הורביץ זצ"ל אב"ד פינסק אמר (אהל משה ח"ב סי' קל"ז) פשט בזה שאין לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ אא"כ עמדו סאתיים חיטים בסלע (בבא בתרא דף צ"א ע"א) דהיינו שהתייקרו החיטין כפליים משוויין, כי הבינוני הוא ד' סאין בסלע, כדאיתא בפאה (פ"ח מ"ז).

והנה בגמרא (בבא מציעא דף פ' ע"א) אמרו שמשא חמור חמש עשרה סאים, ועשרה חמורים הם מאה וחמישים סאים. ולפי חשבון שתי סאים קמח בסלע נמצא שמאה וחמישים שווים שבעים וחמש סלעים, שהם שלש מאות דינרים, שהרי כל סלע שווה ארבעה דינרים.

והנה משא חמור הוא לתך, דהיינו ט"ו סאין (כדאי' ב"מ פ' ע"א) שהשוכר חמור והוסיף עד שיעור זה חייב באונסין.

מעתה יובנו הפסוקים היטב, "ולבנימין נתן שלש מאות כסף וגו', ולאביו שלח (להגיד לו) כזאת עשרה חמורים נושאים",

חשבון זמן עבודת בני במצרים וטעם הד' כוסות

והוצאתי כו' והצלתי כו' וגאלתי כו' ולקחתי (שמות ו', ו-ח').

איתא בגמ' סנהדרין (צ"א ע"א) פעם אחת באו מצרים עם ישראל לדון לפני אלכסנדר מוקדון, כתיב (שמות י"ב, ל"ו) וישאלו כלי כסף וגו' תנו לנו כו'. השיב להם גביהה בן פסיסא אף אני מביא להם מן המקרא (שם פסוק מ') ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים ארבע מאות ושלושים שנה, תנו להם שכר עבודה מן שישים ריבוא שעבדו במצרים, ע"כ דברי הגמ'.

הקשה המהרש"א (ד"ה של ת"ל שנה) כיצד תבע מהם על ארבע מאות ושלושים שנים שכר מלאכה, הרי בני היו במצרים רק רד"ו שנים, ומתוכם עבדו רק פ"ו שנה משנולדה מרים, וזהו אחד הדברים ששינו חכמי ישראל לתלמי המלך (מס' מגילה ט' ע"א).

וסגולה לזה שיזכיר שם חת"ך שהוא סופי תיבות "פותח את ידך", ואז יאכל לשובע נפשו. וזה שרמז יוסף לאביו בזמן הרעב בתיבת "כזאת", שהוא גי' שם חת"ך, וזהו כוונת רש"י שכתב "כחשבון הזה" [1].

הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל (מחשבת מרדכי - תפארת יעקב פר' ויגש) הוסיף ששלח לו כן, לפי שיוסף ידע שיעקב מיצר שנוזק לרדת למצרים, כמו שכתב רש"י על הפסוק (בראשית מ"ה, כ"ג) אל תירא מרדה מצרימה, ולכן אמר לו שלפי שעלה השער מותר לצאת לחוץ לארץ.

וזהו ששלח יוסף לאביו עשרה חמורים שנושאים מאה חמישים סאים קמה, ששוים שלש מאות דינרים, והוא כחשבון שנתן יוסף לבנימין שלש מאות כסף. וזהו שרמז יוסף ליעקב אביו שאין לך לחשוש לצאת מארץ ישראל ולרדת אלי למצרים, לפי דקיי"ל שאם הרעב בא"י עד שנמכר שתי סאים קמה בסלע מותר לצאת מארץ ישראל.

[כ"כ החיד"א בספרו פני דוד. ובספר גרש כרמל (בתוך ספר רביד הזהב פר' ויגש ד"ה ולאביו) פירש כוונת רש"י ע"פ דברי המקובלים דבזמן שיש רעב בעולם אפילו שיאכל יותר מהרגלו אינו שבע לגמרי.

אמנם ראיתי במפרשים בשם גאון אחד, שהנה בירושלמי (מס' פסחים פ"י, ה"א) איתא שתיקנו חכמים ד' כוסות בליל פסח כנגד ד' לשונות של גאולה, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, וכתב על זה דבר נכון, שהנה מן הראוי שיעבדו רק שישים ריבוא מבני ישראל במצרים במשך ארבע מאות ושלשים שנה, שכך אמר הקב"ה לאברהם, ואילו במצרים עבדו לא רק ס' ריבוא, אלא ה' פעמים ס' ריבוא, דהיינו שלוש מאות ריבוא, כדכתיב (שמות י"ג, י"ח) וחמישים עלו בני מצרים, ופרש"י שרק אחד מחמשה חלקים יצאו, שד' חלקים מתו במצרים במכת חושך.

אלא שבאמת החשבון עולה יפה, שהרי בפועל עבדו הה' פעמים ס' ריבוא רק פ"ו שנה, וה' פעמים פ"ו עולה לחשבון של ס' ריבוא במשך ארבע מאות ושלשים שנה, דהיינו שבמקום שיעבדו שישים ריבוא ת"ל שנה עבדו שלוש מאות ריבוא פ"ו שנה, שהרי זה אותו הדבר, שפ"ו כפול ה' הוא ארבע מאות ושלשים, הרי שעבדו כמו שאמר הקב"ה לאברהם.

ופירש אותו גאון לפי"ז הד' כוסות שכנגד הד' לשונות, שכוס בגימטריא פ"ו, והרי בני יצאו קודם זמנם ד' פעמים פ"ו, שעבדו רק פעם אחת פ"ו ולא ה' פעמים פ"ו, וכנגד הד' פעמים פ"ו שיצאו קודם זמנם תיקנו חכמים ד' כוסות, שכל כוס עולה בגימטריא פ"ו, ע"כ דברי אותו גאון.

ולפי"ז תתיישב היטב קו' המהרש"א, שמה שהחשיב גביהה בן פסיסא שכר עבודה של ת"ל שנים אע"פ שעבדו רק פ"ו, הוא משום שהחשיב שכרם של שישים ריבוא בלבד כפול ת"ל שנה, שזה אכן מן הדין, שהרי עבדו ה' פעמים ס' ריבוא פ"ו שנים, הרי שהוא אותו חשבון כמו ס' ריבוא ת"ל שנים, ומתוק הוא.

ולפי"ז נראה לפרש סמיכות הפסוקים בריש פר' שמות דכתיב (א, ז) ובנ"י פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד ותמלא הארץ אותם, ומיד כתיב (א, י) הבה נתחכמה לו. ונראה לפרש לפי הנ"ל, שאם אכן לא היו בני ישראל מתרבים משישים ריבוא, הרי שהיו נשארים במצרים ת"ל שנה, ולא היה צריך פרעה לחשוש

מהם, שהרי מובטח לו שיהיו אצלו ת"ל שנה, אך מכיון שפרו יותר מס' ריבוא, הרי שתתקצר להם זמן גלותם, ולזה אמר מיד הבה נתחכמה לוי"א, יב.

המשקים [ועיי"ש במפרשים] (כלי יקר פר' וישב ד"ה וכוס פרעה) שבחלום זה מרומז יציאת מצרים].

ויש להעיר שחלום שר המשקים היה בליל פסח, דהנה מבואר בחז"ל (ב"ר פ"ט, ג') שמפני שביקש יוסף משר המשקים (בראשית מ', י"ד) והזכרתי, נשאר עוד שנתיים ימים בבית האסורים. וכתב הרבינו בחיי עה"פ (שם מ"א, א') שנתיים ימים דהיינו מיום ליום, (וכן מבואר ברשב"ם שכתב שנים שלימות, וגם בחזקוני כתב מיום ליום, אך שם כתב משיצא שר המשקים מבית הסוהר, וזה היה ג' ימים אחר החלום, אך ברבינו בחיי משמע כמש"כ עיי"ש, וכן מפורש באור החיים הק' עיי"ש), ומבואר בחז"ל (שמו"ר י"ח, י"א) שיוסף יצא מבית האסורים ט"ו בניסן, נמצא לפי"ז שחלום שר המשקים גם היה בליל פסח, ובזה נרמז יציאת מצרים שתהיה בלילה הזה, ושפיר למדו מזה ד' כוסות לליל פסח.

יא. ליקוטי שושנים (מהגאון רבי הלל שטארך פר' וארא אות ל"ב).

יב. בספר מי זהב (לר' משה יעקב ווייס פר' וארא ד"ה והאצאתי) כ' שלפי האמור שהקב"ה ויתר להם ארבע פעמים מנין כוס, וכנגד זה אנו מגביהים ד' כוסות, יש לרמז כן בכתוב (תהלים קט"ז, י"ג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, אבל לא ויתר להם על כוס חמישית, והם עבדו פ"ו שנה היות והכוס החמישי הוא כנגד ארץ ישראל "והבאתי", וא"י אינה נקנית אלא ביסורים (מס' ברכות דף ה' ע"א), לכן עבדו פ"ו שנה, ולא תקנו נגד זה כוס ישועה והבן בע"ה.

בקובץ עץ חיים (באבוב, כ"א עמוד רפ"ז) כ' בענין ד' כוסות, דהנה מבואר בחז"ל (ירושלמי פסחים פ"י ה"א, רש"י שם בבלי ק"ח ע"א) שהם נגד ד' פעמים שנזכר כוס בחלום שר

עבדים היינו לפרעה במצרים

השבון נפלא לבאר למה היו בני ישראל עבדים דוקא במצרים

בהגש"פ בית אהרן ביאר מה שאומרים עבדים היינו לפרעה במצרים, שלכאורה צריך ליתן טעם למה היו בגלות דוקא במצרים.

אך יש לפרש, לפי מה שמובא במדרש (ב"ר לך מ"ד, כ"א) דהקב"ה נתן הבחירה לאברהם אבינו שיבחר לזרעו עבור עוונם גיהנם או גלות, ובחר אברהם אבינו בגלות, ולפי"ז יש לומר דעונש גלות היה גדול כל כך כמו גיהנם, ועל כן הוצרכו להיות בגלות מצרים ארבע מאות ושלושים שנים.

דהנה איתא בפסחים (צ"ד ע"א) ת"ר מצרים היתה ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ומצרים אחד מששים בכוש, וכוש אחד מששים בעילם, ועילם אחד מששים בגן, וגן אחד מששים בעדן, ועדן אחד מששים בגיהנם, נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדירה לגיהנם, והנה לפי זה כשתרד לחשב תמצא שגיהנם גדול תשע"ז אלפי אלפים ושש מאות אלף, והיינו 777.600.000 פעם כמו ארץ מצרים.

והנה כתיב (שמות י"ב, מ') ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה וגו' (שם שם, מ"א), פירש רש"י ז"ל, והוא מן המדרש, מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עיכבן כהרף עין, בט"ו בניסן וכו'. והנה לכאורה יש לדקדק, מאי רבותא היא זאת, הלא במדה טובה מצינו זאת דהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום (ר"ה י"א ע"א), אבל לא במדה רעה, ואדרבה, הלא קיי"ל יום אחד בשנה חשוב שנה (שם ב' ע"ב), וא"כ הקב"ה היה יכול למעט שנה אחת ולא למלאות מיום ליום.

אמנם יש לומר דבאמת חשב הקב"ה זאת כאילו נשתעבדו ארבע מאות שלושים ושתים שנה, כי יום אחד בשנה חשיב שנה ומקצת יום ככולו (פסחים ד' ע"א), וא"כ יום הראשון ויום האחרון לשתי שנים יחשב, וכה"ג כתב בבעה"ט פרשת משפטים בפסוק את מספר ימיך אמלא (שמות כ"ג, כ"ו), אמל"א בגימטריא ע"ב, כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה (תהלים צ', י) חוץ משנה שנולד בה ושנה שמת בה, והנה, באמת לא מצינו בדברי רז"ל כי אם שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, שמת ביום שנולד בו, ועל כן צריך לומר כנ"ל דיום שנולד נחשב לצד זה, ויום שמת, לשנה האחרת, ויש לומר דזה נרמז בתיבת אמל"א, א' בתחילתו וא' בסופו.

והנה ידוע עוד דנשמות ישראל הם ששים ריבוא, והנה, כל נפש מישראל כלולה מחמשה חלקי נשמה, שהם נרנח"י, וכתב בעץ חיים בסופו, דשלשה חלקי נשמה שהם נפש, רוח, נשמה, הם בבחינת עבדים, וחיה היא בחינת בן עיי"ש, וא"כ ממילא במצרים שהיו שם כל ששים ריבוא נשמות ישראל בשלשה חלקי נשמותיהם, וכמו שנאמר עבדים היינו לפרעה במצרים, היינו בחינת עבדים כנ"ל, נמצא דהיו שם מאה ושמונים ריבוא נשמות, והנה, משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש (שבת ל"ג ע"ב), והגיהנם הוא גדול תשע"ז אלפי אלפים וששים ריבוא פעם כמו ארץ מצרים כנ"ל, וא"כ כדי שארץ מצרים תהיה גדולה כמו הגיהנם, נמצא דהיו צריכים להיות שם ארבע מאות ושלושים שנה, שכן תל"ב פעם ק"פ ריבוא, עולה במכוון תשע"ז אלפי אלפים וששים ריבוא, וא"כ שפיר הוי ישראל דוקא שם ארבע מאות ושלושים שנים, והשלים הקב"ה גלות זה מיום ליום, וזה נחשב לשתי שנים כנ"ל, וזהו שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ארבע מאות ושלושים שנה.

זיאנחו בני ישראל מן העבודה

❁ השבון שלש מאות תינוקות ששחט פרעה במצרים בכל יום ❁

א'

{החשבון לפי השיעור דאדם מסתפק בכל יום בסאתיים מים}

וימת מלך מצרים (שמות ב', כ"ג) פירש"י נצטרע, והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם.

במדרש רבה (שמו"ר א', ל"ד) איתא שאמרו החרטומים לפרעה שאין לך רפואה אם לא נשחוט מקטני ישראל ק"ן בבוקר וק"ן בערב, ורוחץ בדמם שתי פעמים ביום. יש להבין מהו החשבון הזה שקבעו החרטומים לשחוט מקטני ישראל ק"ן בערב וק"ן בבוקר, מנא להו לחז"ל מנין שלש מאות תינוקות שנצרך לרחיצתו.

ביאר זאת מרן המהרי"ל דיסקין זצ"ל שהחשבון הוא כך. במסכת עירובין (פ"ח ע"א) איתא שאדם עשוי להסתפק סאתיים מים בכל יום, וסאה מדברית אמרו בגמרא (שם פ"ג ע"א) שהוא עולה 144 ביצים (סאה-6 קבין, קב-4 לוגין, לוג-6 ביצים, אז בסאה שהוא 24 לוגין יש 144 ביצים), ומבואר בגמרא (שם פ"ד ע"א) שיגר בוניוס לרבי מודיא דקונדיס (שם הסאה, רש"י) ושיער רבי הסאה הגדולה הזו שהוא 217 ביצים, וא"כ סאתיים הגדולות עולות 434 ביצים שהם 3 סאים מדבריות (3X144=432) ועוד שיעור 2 ביצים עודפים.

חז"ל רמזו שפרעה רחץ בדמן של ישראל כמים, ולקח כמות מים לרוחץ בשיעור הסאה הגדולה הנז', והנה במסכת סוטה (ה' ע"א) כתבו התוספות (ד"ה אדם) שדם הצלול שממנו משתית הלב, אין בו אלא רביעית הלוג. והנה בכל קב יש 4

לוגין, נמצא שבכל קב יש 16 רביעיות הלוג, וסאה מדברית יש בה 6 קבין, היינו 96 רביעיות הלוג (6 X 16=96).

והנה כשמחשבים 96 רביעיות לוג (מידת סאה מדברית) כפול שלש, העולה 288 רביעיות לוג, היינו 288 נפשות (ששתיית דם הלב הוא כאמור רביעית לוג לנפש), וכשפרעה חילק זאת לכל שבט יצא כ"ד תינוקות מכל שבט, אמנם כדי להגיע לשיעור מלא של סאתיים גדולות, יש להוסיף עוד שיעור שתי ביצים העודפים כנ"ל, הוסיף פרעה ונטל עוד תינוק מכל שבט, דהיינו כ"ה מכל שבט (12 כפול 25) העולה במדויק שלש מאות תינוקות⁷⁷.

ב'

[החשבון לפי שיעור רחיצה שהוא תשעה קבין]

באופן אחר ביאר המהר"ל דיסקין (פר' שמות ד"ה וימת מלך מצרים) שהחשבון הוא כך, דהנה שיעור רחיצה הוא תשעה קבין (כדאיתא במסכת ברכות כ"ב ע"א) והם אמרו לו שירחוץ בדמן של קטני ישראל היינו בדם הנפש, ודם הנפש הוא שיעור רביעית הלוג כדאיתא במסכת סוטה (דף ה' ע"א תוד"ה אדם, עיי"ש היטב) דדם הנפש הוא רביעית הלוג.

ועיין בפירש"י במס' קדושין (דף מ"ו ע"ב ד"ה ששת רבעים) דהקב הוא 4 לוגין, וכל לוג יש בו 4 רביעיות, נמצא דהקב יש בו 16 רביעיות הלוג, נמצא דבתשעה קבין יש 144 רביעיות הלוג.

וכיון שהיה רוצה לרחוץ דוקא בדם הנפש שהוא רביעית הלוג, היה צריך לזה 144 ילדים, שיש בכל או"א רביעית הלוג דם הנפש, אך היות והיה חושש פן יש בהם כמה שאין בנמצא בהם כ"כ דם צלול, ע"כ היה רוצה לקחת עוד איזה ילדים.

אכן משום שהיה צריך לחלק את המס הזה על י"ב שבטי ישראל, ע"כ לקח ק"ן בבקר וק"ן בערב, שהוא ביחד שלש מאות, ויבוא החשבון בדיוק על כל שבט ושבט סך 25 כפול 12 פעמים, הוי החשבון בדיוק שלש מאות ילדים שהיה לוקח

מס 25 מכל שבט ושבט בכל יום ויום לרוחץ בהם תשעה קבין בבוקר ותשעה קבין בערב".

באדרת אליהו על התורה (פרשת שלח ד"ה וחמשים) כתב, ש"וחמשים" הוא ו' חמישים דהיינו שלש מאות, וזהו רמז שמחמת שלש מאות תינוקות ששחט פרעה עלו בני ישראל ממצרים, וכמו שנאמר להלן (שמות ב', כ"ג) ותעל שועתם אל האלוקים.

בפרשת במדבר כתיב (ג', מ"ג) ויהי כל בכור זכר וגו' שנים ועשרים אלף שלשה ושבעים ומאתים. בס' מגדים חדשים הביא שמקשים העולם, איך יתכן שבכלל ישראל במדבר שהיו ששים רבוא מבני עשרים עד שישים לא היה בהם רק שנים ועשרים אלף בכורים, שהרי מסתמא כל השישים רבוא נשאו נשים וילדו בנים, ואף אם הרבה מהם ילדו נקבה בתחילה, עדיין מספר הבכורים הזכרים שנים ועשרים אלף הוא מעט מאוד לששים רבוא. וכתב, שמעתי לתרץ ע"פ דברי התרגום יונתן (פר' שמות ב', כ"ג) שכתב מה שפרעה היה רוחץ בדמם של תינוקות ישראל ק"נ בבוקר וק"נ בערב היה מתינוקות בכורים, ולפי זה מובן היטב, שבשנה אחת שהיה שוחט שלש מאות תינוקות ביום חסרו כבר מאה וחמש אלף בכורים, ואם ענין זה היה נמשך שלש שנים, נחסרו עי"ז למעלה משלש מאות אלף בכורים.

ד. ובהוספות ותיקונים שבסוה"ס מהרי"ל דיסקין (אות כ"ב) כ', דגזירה זו היתה גם על שבט לוי כמו הגזירה דכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א', כ"ב), שאמו של משה הוצרכה להצפינו אף שהוא משבט לוי, עכ"ד.

אבל יש שהעירו, דאין הכרח לראיה שכתב דהגזירה היתה גם על שבט לוי ממה שאמו של משה הצפינה אותו, דהרי רש"י פירש לן דבאותו היום שנולד משה, אמרו לו חרטומיו של פרעה, היום נולד מושיען של ישראל, ואין אנו יודעין אם ממצרים או מישראל, ולפיכך גזר גם על עמו שנא' "כל הבן הילוד", ולא אמר "הילוד לעברים" ע"כ. וממילא אם גם על עמו גזר, ודאי גם שבט לוי בכלל. אבל בגזירה של שחיטת תינוקות שצויה בשביל לרוחץ בדמם, אפשר דאין שבט לוי בכלל, כי כיון שלא היו משועבדין לפרעה לא יקח מס הדם מתינוקות שלהם. ואפשר דפרעה ידע שיעקב ייחד את שבט הלוי להוראה ולתלמוד (פרקי דרבי אליעזר פל"ו, גור אריה למהר"ל מפראג שמות ה', ד'), ובמקומו אמר ששבטי מנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מ"ח, ה'), והחשבון הנ"ל בדם התינוקות יהיה במנשה ואפרים ולא בלוי, ודו"ק.

עצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד

ג' שיטות בכמה נתרבו ישראל במצרים

בהגש"פ אנו אומרים, "עצום", כמה שנאמר (שמות א', ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד.

איתא במדרש (שמו"ר פ"א ס"ח) ובני ישראל פרו וישרצו, כל אחת ואחת ילדה ששה בכרס אחד, ויש אומרים שנים עשר, ויש אומרים ששים בכרס אחד.

וי"ל שנרמז ענין זה במה שנאמר ביציאתם ממצרים (שמות י"ג, י"ח) ויסב אלהים את העם, במאמר 'ויסב' נרמז כל הדיעות בענין ריבוי העם, שכן 'ויסב' אתון 'ו' 'יב' 'ס', רומז להני תלת שיטות, שנתרבה העם ששה בכרס אחד, או שנים עשר, או ששים^{טו}.

הלילה הזה כולו מצה

החשבון לזמן הימוץ מה"י דקות

בהגדת בית היין (מהרמ"ל ז"ל אב"ד טורקא, תר"ס, דרוש לבדיקת חמץ אות ב') הביא בשם ספר "בית פריץ", וז"ל: על ענין הנאמר בשו"ע (או"ח סי' תנ"ט ס"ב) דזמן שהיית חמץ אשר מצרף להחמיץ הוא רבע שעה ואחד מכ' בשעה, שהוא ח"י מינוט, למה דוקא בשיעור זה נעשית העיסה חמץ.

משום דמסקינן במס' שבת (דף פ"ט ע"ב) דעיקר עונש של אדם על עבירות שלו הוא רק י"ב שנים ומחצה, כמו שאמרו שם דל פלגא דלילה ופלגא דאכילה ושתיה וכ' שנה דלא ענשת עיין שם, נשאר י"ב שנים ומחצה שעליהם יש עונש להולך אחר עצת היצר הרע - החמץ.

והנה בחשבון 'יומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה' (בר"ר י"ט, י"ד) - ח"י מינוט הם י"ב שנים ומחצה, כי שעה של הקדוש ברוך הוא הוא מ"א שנים וח' חדשים - אחד מכ"ד מאלף, נמצא לפי חשבון זה ש'רבע שעה' הוא עשר שנים מארבעים, ומכ' חודש הוא ה' חודשים, זהו 'רביעית שעה', ואחד מכ' בשעה הוא שני שנים מארבעים, וחודש א' מכ' חודש, הרי ח"י מינוט דקב"ה הם י"ב שנים ומחצה שעליו צריכים שימור. ע"כ. ונראה שזה הוא פירוש 'כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה', כי 'זה' כל האדם, השומר 'זה' - י"ב שנים ההם. ועל כן נקרא הצדיק 'חיי', כי שומר הח"י מינוט ההם שם הקדוש ברוך הוא בימיו.

הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות

❁ החשבון בדברי ראב"ע ❁

"הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי" וכו'

א'

{בהיותו בן י"ג שנה אמר בן ואז נחשב לבן שבעים}

הגה"ק מאוסטרובצא זי"ע (מאיר עיני חכמים, תליתאי הגש"פ) כ' לבאר מדוע נקט דווקא "הרי אני כבן שבעים", הלא דבר הוא.

וביאר ע"פ דברי האבודרהם בהגש"פ (ד"ה אמר רבי אלעזר בן עזריה) דגרס בירושלמי (פ"ד ה"א) דראב"ע היה בן י"ג בהתמנותו לנשיא, ובהקדם מה שמבואר בגמ' (שבת דף פ"ט ע"ב) שרצה יצחק לפטור את בניו מן הדין מחמת שאין להם פנאי לחטוא, לפי החשבון דימי שנות האדם שבעים שנים (תהלים צ', י'), דל מינהו כ' ראשונים דלא נענש בבי"ד של מעלה, פש להו נ', חציין לשינה נותרו כ"ה שנים, חציין לתפילה אכילה שתניה ושאר צרכים נמצא שלא נותרו כי אם י"ב ומחצה שנים שבהם פנוי האדם לחטוא, והלא ראב"ע ניצל שנותיו בתכלית לעבודת ה', נמצא איפוא שכבר בהיותו בן י"ג ניצל את כל שעותיו הפנויות של בן שבעים, ושפיר קאמר הרי אני כבן שבעים דוקא, והוא פלא.

ב'

{בהיותו בן י"ה שנה אמר בן ואז נחשב לבן שבעים}

הגה"ק מאוסטרובצא זי"ע בספרו "אור תורה" (פ' בראשית אופן ל"ח) ביאר באופן אחר, דהנה איתא בבעל הטורים בפסוק (שמות כ"ג, כ"ו) "את מספר ימך

אמלא", ד"אמלא" עולה ע"ב, דימי שנותינו שבעים שנה חוץ משנה שנולד בה ושנה שמת בה, א"כ לפי המבואר בגמרא (שבת פ"ט ע"ב) בחשבון דיצחק אבינו דל פלגא דלילא, ופלגא דצלווי, ומיכלא וביה"כ, דאין לדון רק על חלק רביע, עולה שמונה עשר שנים.

והנה ראב"ע קאמר (מס' ברכות י"ב ע"ב) הרי אני כבן שבעים שנה בהיותו בן י"ח שנים, דחשבון של יצחק אבינו הוא בסתם בני אדם, אבל ראב"ע שהי' כל מעשיו לשם שמים, ועשה הכל בקדושה, לא נחסר לו אף רגע אחת מכל שנותיו, ממילא בהיותו בן י"ח שנים ולא אבד מהם אף רגע אחת, הרי הוא כבן שבעים שנה, דהיינו ע"ב שנים עם שנה שנולד ושנה שמת כנ"ל, וכ"כ הישועות יעקב (או"ח סי' רל"א) עיי"ש ט"ז.

זכה להוציא החיוב יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו'.

לפי"ז אין לדון את האדם אלא על החלק הרביעי מחייו שהוא שבע עשרה שנה וחצי, אמנם מי שמשלים עצמו ועושה כל דבר לשם שמים אף כשהוא בן ח"י שנים הרי הוא כמו בן שבעים, וזוהי הכוונה בדברי ראב"ע.

ובזה פירש האבן שלמה מ"ש שלמה הע"ה (קהלת ז', ב') טוב ללכת לבית אבל מלכת וכו', והח"י יתן אל ליבו, דתיבת ו'הח"י מיותרת, דודאי החי יתן אל ליבו ולא המת, וע"פ האמור מובן, כי החי רומז לח"י שנים שצריך לפחות אז לעבוד את השם ביראה, וזהו והח"י שיתן תשומת לב לפחות לאותם ח"י שנים שצריך לעבוד את ה'.

טז. הישוע"י כתב, דלפי החשבון בגמרא שבת, א"כ בהיחשב חלק המצות ג"כ המה חלק רביעית, דאף דנחשבו להאדם מעת שנברא מכל מקום דל פלגא דלילות ופלגא דמיכלא ומישתא וכו', ממילא כשהאדם הוא בן ע' שנה אין בידו שכר מצות אלא י"ח שנה, דהיינו י"ז שנה וחצי. ואמנם כשהאדם מכוין שהנאת עצמו ג"כ יהיה לעשות רצון קונו, א"כ כשהוא בשנת י"ח הוא כאדם פשוט שהגיע לע' שנה, וראב"ע היה מכוין כל עניינו להיות לשם שמים לעשות רצון קונו וכשהיה בן י"ח היה בגדר בן ע'.

וביאר, דלזה אמר ת"ק דאין מזכירין יציאת מצרים בלילות, שהרי בלילות לא עבדו את פרעה דהיו ישנים, רק האדם אשר מקיים בכל דרכיך דעהו וגם כשהוא ישן הוא עובד את ה', אזי הוא יצטרך להזכיר יצ"מ בלילות, ואמר ראב"ע, שאע"פ שהוא בן ע' שנה בגיל י"ח, מכל מקום לא

בספר "כבוד חכמים" (הספד על רבי יצחק אלחנן זצ"ל ורבי ירוחם ממיר זצ"ל ע"י הגאון ר'

וכהנה רבות בקדמונים בכח עיונם ועוצם שכלם הרב, אשר ממש מיום הולדם הי' בהיר בשחקים וחכמתם כמלאך האלקים.

אשר ע"כ, הנה ראב"ע יגע ושקד על לימודו בעוצם הפלגת התמדתו ממש כחשיכה כאורה, ושינת' כשינתא דדוד, שתין נשמי נים ולא נים (מס' סוכה כ"ו ע"ב), ואף גם בעת משנתו האיר נשמתו בעוצם קדושתו ויראתו הקודמת לחכמתו, ע"ד שכ' בשם האריז"ל (פרי עץ חיים שער ק"ש שעל המטה פ"א) דאפי" בשעת השינה הי' משיג אורות עליונים וחידושים נפלאים, אשר לא יכתבו במשך שמונים שנה, אשר היגיעה הרבה והשקידה הנפלאה אשר מיגע האדם בעבודה ותורת ה' ית"ש במשך שבעים שנה, אם מתנהג א"ע בדרך הממוצע כפי חשבון יצחק אבינו ע"ה, הנה יגע ראב"ע ומצא כדי מדתו במשך תריסר ופלגא, והחשבון עולה בזה לפי תלמודא דידן, דהי' בן י"ח ע"פ הבנה הפשוטה במתניתין דאבות דהתחלת הלימוד הוא מהיותו בן חמש שנים, וא"כ מבן חמש עד בן י"ח הרי יגע בודאי יומם ולילה מבלי הפסק רגע אחת, ע"כ זכה במשך זה (בערך י"ג, דהא בודאי לא היו י"ח שלמים, או דחצי שנה עלה לו לשינה ומיכל עכ"פ במשך י"ג שנה ונשאר י"ב וחצי) למה שזוכה המייגע א"ע בדרך הממוצע שאוכל ושותה וישן בהיתר כחשבון יצחק אבינו ע"ה בשבעים שנה, אמנם אם התחלת לימודו הי' מבן שלש שנים כדעת הרע"ב וסייעתו, א"כ בהיותו בן ט"ז כפי דעת הירושלמי זכה לכל הנ"ל, שהוא ג"כ כפי ערך תריסר ופלגי, ולגי'

משה נתן רובינשטיין זצ"ל בעהמח"ס אלף המגן, אות ו') כתב, דאמר ראב"ע אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו', ואמרו בגמ' שהיה אז בן י"ח שנה ונעשה לו נס דאהדרו ל' תמני סרי דרי חירותא, ובירושלמי (שם, ובפ"ק דתענית סוף ה"א) איתא שהי' אז בן שש עשרה שנה, וביוחסין הביא הגירסא בשם הירושלמי בן שלש עשרה שנה, ויש להבין במאי פליגי.

ונראה ככוונתם ע"פ מה דאיתא בשבת (דף פ"ט ע"ב) לעתיד לבא א"ל הקב"ה לאברהם בנין חטאו וכו', א"ל ליצחק בנין חטאו, והשיב לו כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עליהו, פשו להו חמשין, דל כ"ה דלילותא, פשו להו כ"ה, דל תרתי סרי ופלגא דצלווי ומיכל ודבה"כ, פשו להו תרתי סרי ופלגא, אם אתה סובל את כולם מוטב וכו'.

הנה מדרז"ל אלו מבואר, דעיקר שני חיי עבודת האדם למקום ב"ה במשך שנותיו ע"פ האדמה הוא רק תרתי סרי ופלגא, [וכן נקט בספר עשרה למאה דרוש ד' עיי"ש], והנה בפ"ה דאבות (מכ"א) אמרו בן חמש שנים למקרא, ופי' שם במדרש שמואל בשם ראשונים ב' פירושים, או דיתחיל מג' שנה, ע"ד שנאמר (ויקרא י"ט, כ"ג) שלש שנים ערלים וגו', ובחמישית למקרא. או דעיקר ההתחלה לא יהי' רק בן חמש שנים. ובירושלמי (כתובות פ"ה ה"ו) הפליגו בעוצם גדולת חכמת רז"ל, דשמואל הי' מכיר לחייתא דידי, ואידך מכיר למהולתא דידי,

מצות בטלות לעתיד לבוא אז אין בהם חפץ אלו ימות המשיח ולא דרשינן על זקנה, משום דימי זקנה הם יותר טובים, אבל אם מצות אין בטלות לעת"ל, אז דרשינן ימים אשר אין בהם חפץ אלו ימי זקנה, דימי זקנה אינם טובים.

ולפי"ז מיושב, דראב"ע אמר הרי אני כבן שבעים שנה, שנעשה לו נס ונעשה זקן, שזה אות ומופת שימי זקנה המה טובים, כי לא עבד הקב"ה ניסא לרעה ח"ו, וע"כ דהימים אשר אין בהם חפץ אלו ימות המשיח, ואם מצות בטלות לעת"ל לא נוכל לדרוש כל ימי חיך להביא ימות המשיח, דהא המצות יהיו בטלות לעת"ל ובתוכם גם מצות זכירת יציאת מצרים, וע"כ כל ימי חיך להביא הלילות, ואעפ"כ לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, והוא מתמיה על שלא ידע זאת מעצמו.

ובזה היה מיושב עוד מאמר שני, מעשה בראב"ע ור"ע ור"ט שהיו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, וקשה, מה הענין שבשביל שהיו מסובים בבני ברק היו מספרים ביצי"מ כל הלילה.

ולהנ"ל א"ש, דאיתא בגמרא (מס' גיטין נ"ז ע"ב) דבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, וע"כ דבני ברק סוברים דמקבלים גרים מעמלק, וקשה הא כתיב (שמות י"ז, ט"ז) מדור דור, ודרשינן בגמרא מדור של עכו"ם ומדור של ישראל, והיינו שאין מקבלים גרים מעמלק, וע"כ דדרשו בבני

היחוסינ בירושלמי שהיה בן י"ג, הנה בטח זכה להשיג הבנה עצומה מילדותו כמעט מחצי שנה ואילך, כאשר זכו הרבה מקדמוני הרז"ל כאמור.

אשר עכ"פ לכל הדעות היה כבן תריסר ופלגי יגע ביגיעה רבה ושקידה עצומה, מה שאחרים מייגעים לזכות בכתרה של תורה עד מלאת שבעים שנה, ע"כ אמר הרי אני כבן שבעים, כי החשבון מצומצם כנ"ל.

בספר "מאיר עיני חכמים" (להגה"ק מאוסטרווצא ז"ע, מהדו"ק דרוש ג' אות ג') הביא הא דאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר וכו' כל ימי חיך, ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות, וחכמים אומרים כל ימי חיך להביא לימות המשיח.

ותמוה, דבשלמא אם היה ראב"ע באמת בן שבעים שנה, הוי רבותא דאעפ"י שהי' כבר זקן אעפ"כ לא זכה עוד שתאמר יציאת מצרים בלילות, אבל אמרו בברכות כי ה' עוד איש צעיר לימים, אך עפ"י נס נזרקה בו שיבה, א"כ אין רבותא שלא אמר עוד יציאת מצרים בלילות.

וי"ל דאיתא בשבת (דף קנ"א ע"ב) עה"פ (קהלת י"ב, א') וזכור את בוראך בימי בחורותיך "עד אשר לא יבוא ימי הרעה" אלו ימי זקנה, ו"הגיעו ימים אשר אין בהם חפץ" אלו ימות המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה, ואיתא במדרש (עי' קה"ר י"ב, א') "ימי הרעה" אלו ימי יסורים "ואשר אין בהם חפץ" אלו ימי זקנה, והנה זה תלוי אי

ג'

{ראב"ע היה גלגול שמואל הנביא והשלים שנותיו של שמואל}

בספר הגלגולים לרבינו חיים וויטאל זצ"ל (פרק ל"ה ד"ה ר"א הגדול) כ' שרבי אלעזר בן עזריה שנתמנה לנשיא בן ח"י שנים, היה גלגול שמואל הנביא שחי נ"ב שנים, ועתה השלים שנותיו של שמואל שהיה לו לחיות ע' שנים, ועל כן אמר רבי אלעזר בן עזריה "הרי אני כבן שבעים שנה".

ד'

{השיבה של ראב"ע היתה על ידי שלמד בימים ובלילות}

בספר לשמוע בלמודים (לנדאו, מס' ברכות דף י"ב ע"ב) ביאר עפ"י דאיתא בפרקי דר"א (פמ"ז) כתוב אחד אומר (שמות י"ב, מ') ומושב בני וגו' ארבע מאות ושלושים שנה, אמר ראב"ע והלא לא ישבו אלא רד"ו שנה, אר"א בן ערך רד"ו שנה וחמש שנה עד שלא ירד יעקב למצרים וכו' הרי רט"ו שנה, ימים ולילות הרי ת"ל שנה.

והנה הרמב"ם ז"ל (בפירוש המשניות) כתב דהשיבה של ראב"ע היתה ממה שלמד ימים ולילות, וזהו דבן זומא וחכמים אזלו לשיטתייהו דראב"ע ור"א בן ערך, דבן זומא ס"ל כר"א בן ערך דחשבון ת"ל שנה היינו עם חשבון הלילות, לכן ס"ל

לרבות הלילות ולא על ימות המשיח, וא"כ בכל לילה צריך לזכור יציאת מצרים, וא"כ למה כתבה התורה (שמות י"ג, ח') והגדת לבנך ביום ההוא, וע"כ דכוונת התורה היתה דבלייל פסח צריך להרבות בסיפור וכל המרבה הרי זה משובח, ומשו"ה סיפרו ביציאת מצרים כל אותו הלילה כמובן, ונכון הוא.

יז. ועי' עוד בספר "כדאי הוא רבי שמעון" להגאון ר' פנחס פרידמן שליט"א, לבאר למה דוקא י"ח שורות שערות לבנות, ולמה אמר ראב"ע הרי אני וכו'.

ברק מדור דור מדור בעולם הזה דור לעולם הבא, וסבירא להו דדרשינן מדור דור דגם בימות המשיח ג"כ יהיה מצות מחיית עמלק, וע"כ דס"ל דאין מצות בטלות לעת"ל, דהא מחיית עמלק ג"כ הוא אחת מתרי"ג מצות, וקשה, ל"ל קרא על זה, הא שמעינן כבר מכל ימי חיך להביא לימות המשיח דיהיה מצות זכירת יציאת מצרים לימות המשיח, וע"כ דאין מצות בטלות לעת"ל, וממילא ידעינן דגם מצות מחיית עמלק לא יבוטל לעת"ל ול"ל מדור דור, וע"כ דבני ברק דרשו כל ימי חיך

בואו חשבו | הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילותלט

דמזכירין יצ"מ בלילות, וחכמים ס"ל כראב"ע דלא נוח לו החשבון דלילות, שהרי הוקשה לו שלא ישבו אלא רד"ו, לכן ס"ל דאין מזכירין יצ"מ בלילות.

וזהו דאמר ראב"ע הריני כבן שבעים שנה, דאף שעפ"י שקידת לימודי יום ולילה עולה לימודי כערך לימוד שבעים שנה, עכ"ז אינני מתאר א"ע שהריני בן שבעים, רק הריני "כ"בן שבעים, לפי שאי אפשר לחשוב הלילות במספר השנים, לכן לא יכולתי לנצח לחכמים לומר יצ"מ בלילות לחשוב הלילות במספר השנים, עד שדרשה בן זומא שהלילות עולות בחשבון שמזכירין יצ"מ בלילות.

ה'

{ראב"ע רמז על החיוב לשתות יין בליל הסדר - ומנין "יין" הוא שבעים}

בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' ס"ז) כ', בהקדם מה שיש לבאר למה תקנו ד' כוסות דוקא ונוסף כוס של אליהו לכוס חמישי.

דהנה בירושלמי (מס' פסחים פ"י, ה"א) מבואר שתקנו ד' כוסות נגד ד' לשונות של גאולה.

ובפרשת דרכים (דרך מצרים דרוש חמישי) הביא בשם גאון אחד קדמון דבאמת היה מן הראוי להיות ששים רבוא ישראל בשעבוד מצרים ת"ל שנים ולא היו אלא פ"ו שנים, שהשעבוד התחיל משנולדה מרים דהיתה בת פ"ו, אלא שריבוי העם שנולדו שלא כדרך הטבע השלימו השעבוד, דכתיב (שמות י"ג, י"ח) וחמושים עלו ב"י דהיינו חומש יצאו וד' חלקים מתו בשלשת ימי אפילה, א"כ הוי ישראל ה' פעמים ששים רבוא שנשתעבדו ולא היו צריכים להיות אלא ששים רבוא, א"כ ה' פעמים פ"ו שנה שנשתעבדו המה ד' מאות ושלשים, א"כ פ"ו שנים שעבוד של ה' פעמים ששים רבוא עולה כמנין ת"ל לששים רבוא.

והנה כו"ס בגימטריא פ"ו, לרמז שכמו כו"ס שהוא מספר פ"ו, אזי בשביל ד' כוסות שהוא ד"פ בגימטריא כוס נגאלו קודם זמנן".

יח. ומיושבת בזה קושיית המהרש"א (סנהדרין דף צ"א ע"א ד"ה של ת"ל שנה), פעם אחת באו מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדר מוקדון אמרו כתיב וישאלו בני כלי כסף וכלי זהב תנו לנו והלך גביהה בן פסיסא והביא להם מקרא מן התורה דכתיב

ונראה דכיון דכשיצאו ממצרים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו במצרים, ואפ"ה אנן בזכותם יצאו שנחשבו לענין השעבוד, לכן תקנו בשבילם ד' כוסות סימן לאבלות ולנחמה על הד' חלקים מזרע אברהם יצחק ויעקב שמתו במצרים ולבלתי ידח ממנו נדח כו"ס של תנחומין בליל פסח דוקא"י.

ונראה מה"ט תקנו בליל פסח כוס של אליהו לכוס חמישי, דזהו להנשארים בחיים ואין שותין אותו אלא מניחין על השלחן ליין המשומר כו"ס זה החמישי ופותחין הדלת שיבא ויגאלינו במהרה בימינו ויהיו חמשה כוסות, שגם אותן שמתו בשלשת ימי אפילה יעמדו לתחי"י.

ולפי"ז יתבאר מאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, ולמה דוקא כבן שבעים שנה והלא בן י"ח היה.

אמנם הרי אמרו יין בגימטריא שבעים, נכנס יין יצא סו"ד, ובליל פסח שותים יין בגימטריא שבעים, וזה אראב"ע, בליל פסח הרי אני כבן שבעים שנה שתקנו ליל פסח לכ"ע לשתות יין בגימטריא סו"ד, ולא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות, היינו שגם אותם שנשארו בשלשת ימי אפילה שהוא לילות, ולא זכיתי שגם הם יצאו, אלא תקנו בשבילם ד' כוסות לתנחומים, עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ימי חיך הימים כל

אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, בשביל שמתו בו במצרים, ולפי הענין נראה לכאורה דקאי על מה שמתו המצרים בפסח, ועי' תניא רבתי (סי"ז) מצינו באגדה ולמה נכתבה שמחה בחג השבועות ובחג הסוכות ולא בפסח לפי שבו טבעו מצרים בים וכו' עיי"ש, ובילקוט הנ"ל סיים ובנפול אויבך אל תשמח. ולפמ"ש יש לומר דהיינו הטעם ג"כ על ד' חלקים מישראל שלא זכו לצאת, ולכן לא אמרו שירה עד שראו במפלתן של מצרים.

ומושב בני"י אשר ישבו במצרים ארבע מאות ושלשים שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא ששעבדו במצרים, והקשה מהרש"א דהא לא היו אלא רד"ו שנה, דבאמת מגיע לנו שכר של ששים רבוא לת"ל שנה ה' פעמים פ"ו כמנין כו"ס. יט. ומה"ט אוכלים ביצה ליל פסח, וגם לובשים בגד לבן - קיטל דוקא בליל פסח.

כ. איתא בילקוט (פרשת אמור רמז תרנ"ד) אתה מוצא ג' שמחות וכו' אבל בפסח

בואו חשבוץ | הרי אני בן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילותמא

ימי חיך לרבות הלילות, שגם אותם תזכור בכל זמן כימי צאתך בד' כוסות לבלתי ידח ממנו נדח, וחכמים אומרים ימי חיך לרבות ימות המשיח, שאז כולם יקומו לעת התחיה ויקיצו אפילו אותם שמתו בלילות היינו בשלשת ימי אפילה, ולכן עבדינו כתרוייהו, מזכירין יצ"מ בלילות וגם מזמינין כוס אליהו שיתגלה לנו במהרה ויבשרנו בביאת משיח צדקינו בב"א.

אצבע אלקים הוא

חשבון נפלא על מה שאמרו החרטומים לפרעה אצבע אלקים הוא

בפ' וארא (שמות ח', ט"ו) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלקים הוא. מצינו בסנהדרין (דף צ"ה ע"ב) שנחלקו חכמים במה הכה הקב"ה את מחנה סנחריב, רבי אליעזר אומר ביד הכם שנאמר (שמות י"ד, ל"א) וירא ישראל את היד הגדולה - היד שעתידה ליפרע מסנחריב, רבי יהושע אומר באצבע הכם שנאמר (שמות ח', ט"ו) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים הוא - היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב.

לכאורה צ"ב, דבשלמא ר' אליעזר שפיר יליף דהכם ביד מדכתיב ה"א יתירא, אבל ר' יהושע מהיכא יליף שהכם באצבע מדכתיב במצרים אצבע אלקים היא, הלא תיבת היא אינו מיותר לכאורה כי כך לישנא דקרא.

ובספר מצודת דוד כתב (מובא בעין יעקב סנהדרין צ"ה ע"ב ליקוטים ד"ה במה הכם) ביאור נפלא ע"ז לפי דברי הגאון מוהר"ר יחזקאל אב"ד דק"ק אלטונא זצ"ל שדקדק מפני מה אמרו החרטומים במכת כנים אצבע אלקים, הלא היה להם לשתוק.

ותירץ לפי מה דאיתא במדרש (שמו"ר י', ב') דפרעה מלך מצרים היה לו מלחמה עם מלך אחר (כוש) אודות גבול מדינתו, שאותו המלך טען שגבול מצרים היא רק ד' מאות פרסה ולא הניח מצרים לעבור בגבולו, ופרעה טען שגבולו היא רחוק יותר מת' פרסה^{כא}.

כא. בענין הויכוח שהיה על גבול מצרים בפסוק (שמות י', ד') הנני מביא מחר ארבה יש לציין דבר נאה. דהנה נאמר בגבולך, ואיתא במדרש (במד"ר י"ג, ה) ארבה

ואמר הגאון הנ"ל דמשום כך כשהביא הקב"ה את המכות במצרים נתברר עד היכן גבול מצרים שהיא רק ת' פרסה ולא יותר, דהמכות לא שמשו רק בגבול מצרים, ומה"ט הוסיפו החרטומים לעשות בלהטיהם דם וצפרדע ולהביאם מהגבול והלאה, כדי שיוכלו להחזיק בטענתם אודות הגבול, אבל כשהגיע מכת כנים שלא יכלו החרטומים לעשות כמוהו, ונתברר לעין כל דגבול מצרים היא רק ת' פרסה, נפלו החרטומים במבוכה גדולה, ע"כ המציאו טענה חדשה ואמרו "אצבע אלקים היא".

ויתבאר לפי מה שאחז"ל (פסחים צ"ד ע"א) דשית אלפא פרסא הוי עלמא, שני חלקים ים שני חלקים יבשה ושני חלקים מדבר, וא"כ עולה מזה שהים הוא שני אלפים פרסה, ועל הים לקה הקב"ה את המצרים ביד כדכתיב וירא ישראל את היד וגו', ולפי"ז נמצא דכשהקב"ה רוצה ללקות שני אלפים פרסה מכה בחמשה אצבעות, וא"כ מגיע על אצבע אחת ד' מאות פרסה, וזהו שטענו החרטומים בשעת מכת כנים, דלעולם ארץ מצרים ארוכה מארץ מדה, ומה שלא הגיע הכנים רק לד' מאות פרסה, היא משום ד"אצבע" אלקים הוא, דהיינו

וביאר בספר "כרם חמד" (מהגאון רבי יהודה לייב רבינוביץ פר' בא ד"ה הנני מביא) בשם הגאון ר' משה לייב שחור זצ"ל, דהיו רגילים לנטוע שורות אילנות ובו היו מסמנים הגבולות, כדאיתא בגמרא (ב"ב דף נ"ו ע"א) חצובא מפסיק בנכסי הגר, מאי חצובא אמר רב יהודה אמר רב שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ. ובמכת הברד כתוב (תהילים ק"ה, ל"ב) נתן גשמייהם ברד אש להבות בארצם ויך גפנם ותאינתם וישבר עץ גבולם, ואם כן באמת במכת הצפרדעים הכירו עד היכן גבול מצרים ועשו שלום ביניהם ואז עשו שורה של אילנות לסמן הגבול, אבל אחר שהברד שיבר עץ גבולם הוצרכו שוב לסמן הגבולות על ידי מכת הארבה.

גבולך ולא בגבול בני חם, ועל זה נאמר (ישעיה כ"ו, ט') כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו, שבמכת הארבה הכירו עד היכן גבול מצרים.

וקשה, הלא במכת הצפרדעים איתא במדרש דהיה מחלוקת בין כוש למצרים, שהמצרים אמרו עד כאן תחומינו, והכושים אמרו עד כאן תחומינו, כיון שבאו הצפרדעים עשו שלום ביניהם, הגבול שהיו נכנסות לתוכו הדבר ידוע שאין השדה של כוש שנאמר את כל גבולך ולא של אחרים ע"כ, וא"כ כיון דמכת הצפרדעים הפריד בין גבול מצרים לכוש ועשו שלום ביניהם, לשם מה היה צריך לסימון הגבול עוד פעם במכת הארבה.

מד חשבון נפלא על מה שאמדו החרטומים לפרעה | **אצבע אלקים הוא** | **בואו חשבון**

שהקב"ה הלקוהו רק באצבע אחת, ולאצבע אינו מגיע רק ת' פרסה, עכ"ד הגאון מאלטונא זצ"ל.

ולפי"ז מבואר היטב גם דברי ר' יהושע הנ"ל, דהרי אמרינן לעיל (בסנהדרין שם) דאורך מחנהו דסנחריב היה ד' מאות פרסה, ולכך אמר ר' יהושע דבאצבע הכם, וכמו דמצינו במכת כנים שאמדו החרטומים אצבע אלקים היא משום דכשמכה הקב"ה באצבע אז המכה מתפשטת לד' מאות פרסה, עכ"ד הנפלאים, והוא בחידושי גאונים שבעין יעקב סנהדרין שם.

אך באמת עדיין צריך ביאור בזה, מדוע באמת היא כן דכשהקב"ה מכה בידו מכה שני אלפים פרסה דייקא, וכשמכה באצבעו מכה ארבע מאות פרסה דייקא, ויבואר היטב לפימ"ש בספר פנינים יקרים (פ' וארא) בשם ספר "דרוש שמואל" עה"כ (שמות ח', ט"ו) "אצבע אלקים היא" וז"ל, יבואר עפימ"ש רש"י ז"ל (עירובין כ"א ע"א) ד"שמים בזרת תיכן" (ישעי' מ', י"ב) היינו דכל העולם היא חצי אמה על חצי אמה של הקב"ה, ואמה היא וי"ו טפחים, וטפח היא חמש אצבעות, כדאיתא במנחות (דף מ"א ע"א), נמצא דאמה של הקב"ה שלושים אצבעות.

ולפי"ז העולם שהיא חצי אמה היא ט"ו אצבעות, וכיון דהעולם היא שתא אלפי פרסה, נמצא מגיע לכל אצבע ת' פרסה, וידוע דמצרים היא ת' פרסה על ת' פרסה (פסחים שם) שהיא אצבע במכוון, וז"ש אצבע אלקים, דהמדה"ד הוא על מצרים שהוא אצבע, עכ"ל.

ולפי"ז מדוייק היטב, דכל העולם היא חצי אמה שהיא ט"ו אצבעות, ושני אלפים פרסה שהיא שליש העולם, היא שליש מט"ו אצבעות שהיא חמש אצבעות שהיא יד אחד של הקב"ה. ושפיר מבואר דאם הקב"ה מכה בידו שהוא חמש אצבעות מכה שני אלפים פרסה.

וכן היה בשעת קריעת ים סוף, שהכה בידו ונלקו כל הימים, שהם שני אלפים פרסה, וכשהקב"ה מכה באצבעו מכה ארבע מאות פרסה כמו שהיה במצרים,

---

כב. פעם בא הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע מבית המדרש, ואמר לאנשי ביתו: "החפצים אתם לראות כיצד בקע משה רבינו את הים?" וצוה שיביאו לו מזרק מלא מים, ויט ידו הקדושה באויר מעל המים, והמים נבקעו. (דברי חנה ח"ב עמ' ש"ע)

וכן היה גבי סנחריב שהכה באצבעו, ומבואר היטב דברי ר' יהושע שהוכיח ממצרים שגם מחנה סנחריב באצבעו הכם, ודו"ק^כ.

הרשום בדף השער היא חוברת בידי יהודי שהתגורר בליזענסק בימיו של הרבי ר' אלימלך זי"ע. הוא דפדף אל פסקת עבדים היינו והחווה על פסקה מעיינית בביאורו האישי של מחבר ההגדה על המילים 'אפילו כולנו חכמים כולנו יודעים את התורה'. מוסיף מחבר הפי' את המילים: "ואפילו כולנו יודעים לקרוע את הים כמו הרב הקדוש דפה". כשהספרן מבקש ממני שמא אוכל לפתור לו את החידה הסתומה מה הביא את המחבר להכתיר את הרבי ר' אלימלך כמי שיכול לקרוע את הים. אז פתחתי וסיפרתי לו את המעשה הנ"ל.

(שבחי הרבי ר' אלימלך פרק י"א עמ' שנ"ט)

הנה חלק הנ"ל ידוע, וכאן ההמשך שאינו ידוע, סיפר כ"ק אדמו"ר מטאלנא: לפני שנים רבות ביקרתי באחת הספריות הגדולות בארה"ק לצורך מסוים. נועדתי עם אחד הספרנים הראשיים, והוא הולכיני בין רבבות המדפים ומאות אלפי הספרים הרבים. לפני תום הביקור, הוא פנה אלי במחווה של הפתעה, ואמר שהוא רוצה להראותינו דבר מופלא. נכנסנו לאולם ענק שכל קיריו מצופים במדפי הספרים. ומציין בפני כי בהיכל זה נמצאים רק הגדות של פסח מכל השנים והסוגים.

לאחר ההכרה הקצרה עם היכל ההגדות, הולכיני הספרן הישר אל אחד המדפים, ושלף הגדה של פסח, שעל פי

כג. קונטרס אלה מועדי (מאמר י"ג דרוש ה').

חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי

חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי - למה דוקא בתרי זוזי

בפיוט "חד גדיא" מסופר שהאב קנה את הגדי בתרי זוזי.

ולכאורה צ"ב, דהרי אמרו ס"פ כיצד מברכין (ברכות מ"ד ע"ב) דגדי קטן שמן וטוב שוה זוז, ש"מ דגדי רגיל שאינו קטן בגידולו ואינו שמן יותר מדי, שוה זוז, וא"כ היאך לקח הוא בתרי זוזי, שהוא לכאורה דבר שאינו בנמצא.

ואפש"ל^י, דאין הכי נמי להכי קאמר חד גדיא חד גדיא ב' פעמים, לומר שלקח ב' גדיים טובים, וכל אחד מהם שוה זוז שהוא או קטן בגידול, ובתואר הוא שמן וטוב, או תוארו רגיל והוא גדי מגודל כל צרכו. ואי בעית אימא, ס"ל שלפי שאין הפסח נאכל אלא על השובע צריך שני גדיי עזים טובים האחד להקריב לחגיגת י"ד כדי למלאות כרסו מעדניו, וזאת שנית אח"כ על השובע יאכלו מהקרבת פסח הוא ובניו.

ועוד י"ל, דהנה בפסוק נאמר (שמות י"ב, ח') ואם ימעט הבית מהיות משה, כתב בתרגום יונתן: ואם זעירין אינון אנשי ביתה מעשרה ולקח הוא ושכנו וגו', משמע שלא היו נמנין על קרבן פסח פחות מעשרה אנשים, וכן איתא בגמ' (מס' פסחים ס"ד ע"ב) גבי אגריפס המלך, כשמנה את הכוליות כדי לידע מספר ישראל שעלו לרגל, אמרו, ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו פחות מעשרה מישראל.

ונראה דכל אחד היה צריך להשתתף לכל הפחות במטבע קטנה לקרבן פסח, ומטבע פחותה שבצורי שהוא מטבע של תורה הוא מעה (עיי' ב"מ ק"ב ע"ב). והנה בשקל ישנם כ' מעין, שכן על הפסוק (שמות ל', י"ג) עשרים גרה השקל, כתוב בתרגום עשרים מעין, ומחצית השקל הוא עשרה מעין שהם שני זוז, שהשקל של תורה הוא ד' זוז, נמצא שכל חבורה שהם י' אנשים נתנה עבור הפסח לכל הפחות שני זוז שהם י' מעין.

ונראה דלכן אומרים חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי, כיון דלפי החשבון שילמו כל חבורה ב' זוז, וכנ"ל^כ, כ"י.

והנה כללות כל התורה היא אנכי ולא יהיה לך (ז"ח פ' יתרו מא ע"א), שבדיבור אחד נאמרו (מכילתא יתרו עה"פ שמות כ', א', ת"ז ת' לב עו ע"א), ולפי זה נמשך קבלת התורה לישראל על ידי שתי סלעים מילת שעשה יעקב ליוסף, כי עי"ז נתגלגל הדבר וירדו בניו למצרים, ועי"ז זכו לקבלת התורה. וזהו חד גדיא, היינו גדיא הוא מלשון הגדה, שדיבר השי"ת דבור אחד אנכי ולא יהיה לך, שהוא כללות כל התורה, מאיזה בחינה זכו ישראל לזה, הוא דזבין אבא, הוא יעקב אבינו ע"ה. בתרי זוזי, על ידי שתי סלעים מילת שעשה ליוסף, וגרם שנתגלגל הדבר שירדו בניו למצרים, ועל ידי גלות מצרים נמשך קבלת התורה לישראל, שבכללותיה הוא אנכי ולא יהיה לך שבדיבור אחד נאמרו והבן.

כה. הגאון מטשעבין זצ"ל (מובא בהגש"פ משולחנם של גדולי ירושלים עמוד 159).

כו. ועיי' בספר בת עין (דרושים לפסח) שכ' בדרך רמז, חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי (הגש"פ). נודע כי מה שזכו ישראל לקבל את התורה היה על ידי גלות מצרים, כדאיתא במדרש (שבת פח ע"ב) שבקשו מלאכי השרת לקבל את התורה, והשיב להם הקב"ה כלום למצרים ירדתם כלום לפרעה נשתעבדתם, אמנם ישראל על ידי שעבוד מצרים זכו לקבל את התורה.

והנה גלות מצרים נמשך משתי סלעים מילת כתונת פסים שעשה יעקב ליוסף, כמה שאמרו חז"ל (שבת י ע"ב) לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל שתי סלעים מילת שעשה יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו בניו למצרים.

ויאכילנו את המן

גבהו של המן וטעמו

והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א). והקשו (ברית שלום מהגאון רבי פנחס זצ"ל אב"ד ור"מ ואלדווי פר' בשלח ד"ה וטעמו) הרי אמרו חז"ל דבש אחד משישים למן (מס' ברכות דף נ"ז ע"ב), א"כ טעם המן הינו פי שישים מדבש. ואילו כאן נאמר כי טעמו של המן כצפיחית בדבש.

ותירץ, דקיי"ל באיסורים שבטלים בשישים. והענין כי כשיש שישים כנגדם אינם נותנים טעם, אך אם הם א' משישים נותנים טעם בכולה. וזהו כוונת הכתוב, וטעמו, אם המן נתערב במאכל אחר ונתן בו טעם, דהיינו שהמן היה א' משישים של אותו מאכל, אזי טעם המאכל היה כצפיחית בדבש, כי טעם המן התפשט לשישים חלקים וזהו טעם דבש שהוא אחד משישים במן, והדברים נפלאים^י.

כז. וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר (שמות ט"ז, י"ח). היאך קיימו במדבר מצות גמילות חסדים, הרי כל ישראל קבלו חלק שווה במן. אלא אומרים בשם החידושים הרי"ם (לקוטי הרי"ם פר' בשלח ד"ה מן הוא השני), אכן יכלו לטעום במן כל הטעמים שחשבו (מס' יומא דף ע"ה ע"א), אך העניינים הכירו טעם של לחם ובצל בלבד, ולא הכירו מושגים אחרים. באו העשירים ואמרו להם על אלו מאכלים לחשוב. ועוד תירצו כי לצדיקים ירד המן על פתח ביתם (בגמ' שם), אמנם היו כאלו שהחזיקו עצמם לצדיקים, אך לדאבון לבם ירד להם המן הרחק מביתם. באו כמה גומלי חסדים שריחמו עליהם, והביאו את המן סמוך לביתם, כדי שלא יתביישו. וזהו דכתיב (דברים ח', ג) ויענך וירעיבך ויאכילך

חשבון כמות המון שירד לישראל בזכות אברהם אבינו

בפסוק נאמר (שמות ט"ז, ד') הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו'.

איתא בגמרא (תענית דף ט' ע"א) שבזכות משה ירד המון לישראל. והקשו המפרשים סתירה לזה, שבגמ' ב"מ (דף פ"ו ע"ב) איתא שבזכות אברהם שאמר (בראשית י"ח, ה') ואקחה פת לחם זכו למן (עי' מהרש"א וכן יהוידע בב"מ שם).

ונראה ליישב, שכל זמן שמשה היה חי זכו למן בזכותו, ואילו אחר שמת משה בז' אדר והמשיך לרדת להם מן עד ט"ז בניסן, זה ירד בזכות אברהם.

ונראה לחשב חשבון נפלא מדוע דוקא למשך תקופה זאת ירד המון בזכות אברהם, דהנה תקופה זו שירד להם מן בזכות אברהם היא שלושים ושמונה יום, מז' אדר עד ט"ז ניסן, ואיתא בחז"ל (ראה רמב"ם הל' שגגות פ"ט ה"ז) שהגוזל פרוטה צריך להביא אשם גזילות, ושיעור אשם גזילות הוא שני סלעים (עי' רע"ב כריתות פרק ו' משנה י' וברש"י זבחים דף צ' ע"ב ד"ה ובאין), ובכל סלע יש ד' דינרים, ובכל דינר יש קצ"ב פרוטות (עי' החשבון ברש"י קידושין דף ב' ע"א ד"ה אלפא), נמצא לפי"ז החשבון שבב' סלעים יש אלף תקל"ו פרוטות (1536), כלומר הגוזל פרוטה מתחייב כנגדה אלף חמש מאות שלושים ושש פרוטות.

וכידוע מידה טובה מרובה פי חמש מאות ממידת פורענות (ראה יומא ע"ו ע"א וברש"י שם ד"ה מרובה), ולפי"ז אם עושה אדם מצוה בפרוטה מגיע לו כנגד זה שכר של שבע מאות שישים ושמונה אלף (768,000) פרוטות, שזה פי חמש מאות מאלף חמש מאות שלושים ושש.

והנה אצל אברהם אבינו כתוב שנתן למלאכים ג' סאין, ואיתא במדרש (תנחומא וירא ד', י"ח) שנתן ג' סאין לכל אחד, הרי שאפתה שרה למלאכים ט'

את המון וגו', אם היה להם מן מדוע היו רעבים, אלא אלו שהתביישו ללכת עם כולם לקחת את המון נשארו רעבים. (ארו בלבנון עמ' ש"ה אות ד').

סאין, וג' סאין הם איפה אחת (ע"י רע"ב בפ"י המשנה מנחות פ"ו מ"ו), ובכל איפה יש עשרה עומרין כדכתיב (שמות י"ז, ל"ו) והעומר עשירית האיפה הוא, נמצא שמאחר ולכל מלאך הביא אברהם איפה, הרי שהביא לשלושת המלאכים יחדיו שלושים עומרים.

ולפי"ז יש לחשב כמה מגיע לאברהם שכר על כך, וע"פ השכר הנתבאר לעיל שכנגד פרוטה מגיע שכר של שבע מאות ששים ושמונה אלף, א"כ ה"ה גבי עומרין, שעל כל עומר שנתן להם אברהם מגיע לו בשכרו שבע מאות ששים ושמונה אלף עומרים, ומאחר והביא להם ל' עומרים, הרי שמגיע לו בשכרו עשרים ושלוש מליון וארבעים אלף עומרים, שכך הוא החשבון של שבע מאות ששים ושמונה אלף כפול שלושים.

והנה מנין עם ישראל במדבר היה ששים ריבוא, והיה יורד בכל יום עומר לגולגולת, נמצא שבכל יום ירד להם לישראל שש מאות אלף עומרים, ועתה נכפיל זאת בל"ח ימים שירד המן אחר מות משה, הרי שירד להם עשרים ושתים מליון ושמונה מאות אלף עומרים, אלא שעדיין חסר מאתיים וארבעים אלף עומרים כדי להגיע לעשרים ושלוש מליון וארבעים אלף, וזוהי כמות המן הנצרכת לשליש יום, י"ל שבזה הושלם מה שנחסר מהם בט"ז ניסן שלא התיר העומר את החדש עד שהקריבוהו.

עו"ל שהושלם בזה מה שנחסר מהם בז' אדר כשמת משה מהצהרים עד הערב.

ולפי"ז מזדקק החשבון היטב, שהמן באותם ל"ח יום ירד בזכות ה"ואקחה פת לחם" שאמר אברהם שכך הוא חשבון שכרו"י.

כח. כ"כ בספר מאיר עיני חכמים (עמ' קמ"א).
 ח"ב דרוש ה' ושבועות אות ו'). נ.ב. בספר
 יש טעויות בחשבון כנראה ע"י המביאים
 לדפוס וכך הוא החשבון האמיתי.

שיעור המון שירד להם לישראל במדבר

בילקוט שמעוני (פ' בשלה, רמז רנ"ח) איתא, ואמר ר' יהודה הלוי בר ר' שלום, חשבון הוא, שהיה המון יורד לישראל בכל יום מזון שני אלפים שנה, וגובהו ששים אמה, כתיב במבול (בראשית ז' י"א) ביום הזה נבקעו וגו'.

ויל"ד, דבשלמא שהמון היה גבוה ששים אמה יליף שם מקראי דמבול, וכמו שדרשו ר"א המודעי (ביומא דף ע"ו ע"א), אך מנליה שהיה מזון אלפיים שנה.

ויש לבאר באופן נפלאיט, לפי שכך עולה החשבון, דהמון בגובה ששים אמה הוא במכוון מזון ב' אלפים שנה לכל ישראל אנשים ונשים וטף, וז"ש "חשבון הוא", שהיה המון יורד לישראל מזון שני אלפים שנה, ר"ל, שלאו מן הקרא יליף ליה, אלא החשבון הוא כך, דגובה המון של ששים אמה הוא מספיק לאלפיים שנה לכל ישראל.

ועתה נלך לעשות החשבון:

דהנה שטח הארץ אשר המון נפל עליו אינו מבואר בקרא, אך יש למילף מן השליו דכתיב (במדבר י"א, ל"א) ויטוש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה, וראיה מן הילקוט דיש למילף המון מהשליו, דרבי אליעזר בעי למימר שם דהמון היה גבוה שתי אמות מדכתיב בשליו (שם) וכאמתים על פני הארץ.

והנה איתא בילקוט שם (רמז רנ"ט), ר' יאשיה אומר הרי הוא אומר ויטוש על המחנה, שלשה פרסאות לכל רוח, ומה תלמוד לומר כדרך יום שלשה, שלשה על שלשה הרי תשעה, תשעה ותשעה הרי שמונה עשר, וכן אמר רבי יוסי הגלילי שם, ויטוש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה ג' פרסאות לכל רוח.

ולכאורה אינו מובן, דלמה הוי דרך יום ג' פרסאות, הרי מהלך אדם בינוני ליום עשרה פרסאות (פסחים צ"ד ע"א).

ונראה לענ"ד לומר ד"כדרך יום" ר"ל כדרך יום השבת דשיעור תחום שבת דאורייתא הוא י"ב מילין והיינו ג' פרסאות, וענין הדבר י"ל כי הקב"ה היה רוצה שלא יוצרכו לטרוח הרבה, דע"כ פרחו בגובה אמתים מן הארץ שהוא נגד לבו של אדם, וכן שלא יוצרכו לטרוח בהליכות הדרך יותר מתחום שבת, ע"כ לא פרחו כ"א בריחוק ג' פרסאות ברוחב מחנותם שהוא גם כן ג' פרסאות, והיינו ט' פרסאות מצד זה וט' פרסאות מרובעות מצד זה, וכן כתב בתרגום יונתן (שם) כמהלך יומא לציפונא, וכמהלך יומא לדרומא.

והנה מבואר בעירובין (דף ג' ע"ב) שישנן אמות שוחקות ואמות עוצבות, ולענין שבת מודדין בעוצבות לחומרא.

והנה הקב"ה שהיה נותן המן לישראל בעין יפה, ואם כן ודאי הרוחב היה באמה שוחקת וכרוחב מחנותם, אך האורך היה באמה עוצבת כדרך יום השבת שלא יוצרך להתרחק מן המחנה הרבה.

והנה כתב הה"מ (עי' פי"ז מהל' שבת הל' ל"ו) בשם הרשב"א (עבודת הקודש שער א' סו"פ ג) שקיבל שיש בין עוצבות ושוחקות חצי אצבע, והנה איתא במנחות (דף מ"א ע"ב) אמר רב פפא טפח דאורייתא ד' בגודל שית בקטנה חמש בתילתא. ובשיטה מקובצת (אות ה) גרס חמש באצבע ותילתא, ור"ל שבאותו שנקרא אצבע הוא חמש אצבעות ושליש אצבע, וא"כ נמצא לפי"ז דבאמה שהיא ששה טפחים יש בו ל"ב אצבעות, שכן ששה פעמים חמש ושליש היא ל"ב, וממילא הוי חצי אצבע א' מס"ד באמה, וא"כ לשיטת הרשב"א הנ"ל הוי בין שוחקות ועוצבות א' מס"ד באמה, וא"כ ממילא נמצא דהמן היה נופל בג' פרסאות רוחב כרוחב מחנה ישראל, וששה פרסאות אורך בשני הצדדים פחות א' מששים וארבע שיש בין שוחקות ועוצבות.

ומעתה יצא לנו החשבון כמה מן היה יורד בכל יום, הנה הפרסה היא ד' מילין והמיל אלפיים אמה, נמצא דג' פרסאות הוא כ"ד אלף אמות, וזה לרוחב המחנה, והאורך שהוא ששה פרסאות לב' הצדדים הוא לפי"ז מ"ח אלף אמות פחות א' מן ס"ד, והוא שבע מאות וחמשים אמות, שכן ס"ד פעם תש"נ הוא מ"ח אלפים, נשאר לאורך ארבעים ושבעה אלפים ושני מאות וחמשים אמות, ועתה

חשוב באמה מרובעת כל השטה, והיינו 47,250 כפול 24,000 יעלה לך לסכום 1,134,000,000 וגובהו ששים אמה, תכפילנו, והיינו 60 כפול 1,134,000,000 = 68,040,000,000 אמות מעוקב.

והנה מבואר בכמה מקומות (עי' פסחים דף ק"ט ע"ב) דשיעור מקוה הוא מ' סאה והיא אמה על אמה ברום ג' אמות.

והנה הסאה הוא ששה קבין, נמצא דמ' סאה שהוא ג' אמות מעוקב הוא מאתים וארבעים קבין, וממילא אמה מעוקב הוא שמונים קבין, תכפול זאת עם סכום הנ"ל והיינו 80 כפול 68,040,000,000 = 5,443,200,000,000 קבין מן ירד בכל יום לישראל.

והנה העומר עשירית האיפה היא, והאיפה הוא שלשה סאין שהוא י"ח קבין, נמצא דעומר הוא קב ושמונה עשירות, וכן כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות מעשה הקרבנות), תחלק מקובץ הנ"ל לעומרים, והיינו 1.8 : 5,443,200,000,000 יעלה לך שיעור עומרים שנפל לכל ישראל ביום, והיינו 3,024,000,000.

ועתה נראה על כמה שנים היה די לישראל עומרים הנ"ל. הנה יוצאי מצרים הם ששים ריבוא, ומבואר בתרגום יונתן (פ' בא, שמות י"ב ל"ז) שהיה חמשה בנים לכל אחד, נמצא דהבנים היו חמשה פעמים ששים ריבוא, ולכל אחד היה לו אשה, וא"כ היו הנשים ג"כ ששים ריבוא, נמצא דס"ה היו שבעה פעמים ששים ריבוא, והנה המון היה עומר לגלגולת מספר נפשותיכם, שבעה פעמים ששים ריבוא הוא 4,200,000 וכך עומרים היו צריכים ליום.

והנה סתם חודש הוא ל' יום, נמצא דלחודש היו צריכים 30 פעם 4,200,000 עומרים, שהחשבון הוא 126,000,000 עומרים. והנה שנה יש בה י"ב חדשים, וממילא באלפיים שנה כ"ד אלף חדשים, תכפול 24,000 כפול 126,000,000 יעלה המון לכל ישראל לאלפיים שנה על סך 3,024,000,000 עומרים מכוון למספר הנ"ל שירד להם, וא"כ שפיר אמר ר' יהודה הלוי בר ר' שלום "חשבון הוא" שהיה המון יורד לישראל בכל יום מזון שני אלפים שנה, שכן הוא החשבון לפי ערך גובה ששים אמה, והוא פלא.

חשבון הד' שעות שאז נמס המון

בפסוק נאמר (שמות ט"ז, כ"א) וחם השמש ונמס, ואמרו חז"ל (מס' ברכות דף כ"ז ע"א) בד' שעות.

יש להסביר החשבון של ד' שעות כך, כי המון היה נופל סביב להמחנה, ומחנה ישראל היה תלתא פרסא על תלתא פרסא כדאיתא בסנהדרין (דף ה' ע"ב), ונמצא שמי שהיה באמצע היה צריך להלוך יותר מכולם שהוא פרסה וחצי, ואיתא בפסחים (דף ב' ע"א) לעולם יכנס אדם בכי טוב שהוא בשעת הנץ החמה, ומעלות השחר עד הנץ הוא פרסה כמבואר בפסחים (דף צ"ד ע"א), ולכן בג' שעות מעלות השחר שהוא רביע היום שהוא זמן מהלך שני פרסאות וחצי לפי חשבון של אדם מהלך עשרה פרסאות ביום, שהוא פרסה וחצי מהנץ, שאז כבר גמר האחרון ללקוט, ולכן נמס אח"כ בתחילת שעה ד'.

חשבון אכילת המון ארבעים שנה

הנה בפסוק נאמר (שמות ט"ז, ל"ה) ובני ישראל אכלו את המון ארבעים שנה, ויש לבאר מהו החשבון שזכו בני ישראל לאכול המון במדבר ארבעים שנה.

ויש לבאר באופן נפלא^א, דהנה איתא במדרש רבה (מ"ח י"ב) שאברהם צוה ליתן למלאכים ג' פעמים שלש סאין, דהיינו שלש סאין סלת ללחם שלש סאין לחביץ שלש סאין למלטימיא, וילפינן כן מג' לשונות סלת וקמח ועוגות.

והנה בין כולם ג' איפות, וכל איפה עושה עשרה עומרים כדכתיב (שמות ט"ז, ל"ו) והעומר עשירית האיפה, הרי שלשים עומרים, ומדה טובה מרובה א' מחמש מאות, נמצא בין הכל ט"ו אלפים עומרים.

ואולם מזה הפרישה שרה אמנו חלה כדת של תורה, ואף בשנאמר שהפרישה רק א' ממ"ח, כיון שאפתה לצורך הכנסת אורחים היתה רשאה למעט החלה ולהעמיד על דין העושה עיסה לאחרים (ראה שו"ע יו"ד סי' שכ"ב ס"א) דסגי בא' ממ"ח, נמצא חלה מל' עומרים שהם ק"ן חומשי עומר עולה שיעור החלה א' ממ"ח שלשה חומשין ושמינית חומש.

ואיתא במפרשים שמה שאמרו חכמים ששרה אמנו פירסה נדה ונטמאת העיסה, זה היה שאחר הלישה מיד פירסה נדה ונטמאת העיסה למפרע מחמת ספק מעת לעת שבנדה, וידוע דזהו חומרא בעלמא שהחמירו בבית אברהם אבינו, דע"פ הדין של תורה אין חוששין למעל"ע שבנדה, וגם חז"ל לא גזרו אלא לקודש, אלא בביתו של אברהם החמירו ואכלו על טהרת קודש (ב"מ פ"ז ע"א)^ב, ובכגון זה

לא. כ"כ בספר "מאיר נתיבים" (ח"ב פ' בשלח).

לב. בגמ' (ב"מ פ"ז ע"א) כתיב לושי ועשי עוגות וכתיב ויקח חמאה וחלב ובן הבקר ואילו לחם לא אייתי לקמייהו אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר

משמיה דרבי מאיר אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו אותו היום פירסה נדה.
והקשה רבי יונתן אייבשיץ בספרו עה"ת (פר' וירא), מדוע אמרו שהעיסה נטמאה, ולא אמרו שהלחם נטמא. עוד

שהיא טהור מן הדין רק מחמת חומר דספק טומאה צריך להפריש שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן שלא יאמרו חלה טהורה נשרפת (ראה ירושלמי חלה פ"ד ה"ד), וקיי"ל (י"ד ס' שכ"ה ס"ד) של אור יש לה שיעור והשני לכהן ואין לה שיעור.

והנה איתא במפרשים (עיין בנחלת בנימין ס"י י' אות ט') דאותן שלש סאין שהיו על עוגות, סתם עוגות היינו שנילושו במי פירות שאין מכשירין, אבל אותן שלש סאין של חביץ ושל מלטימיא י"ל דנילושו במים, דעל חביץ פירש"י (ברכות דף ל"ה ע"ב) פת שמפררין אותו אח"כ וחוזרין ולשין הפירורין, וסתם פת היינו שנילושו במים, דאל"ה לא נקרא פת כמבואר בפוסקים (עי' באו"ח ס' קע"ו), ומלטימיא מתחילה לשין אותה בדבש כדפ"י בערוך, ודבש הוא א' מז' משקין המכשירין, נמצא שמן העוגות לא הי' צריך להפריש רק חלה א' כשיעור, ומן החביץ ומלטימיא היתה מפרשת שתי חלות, אחת לאור א' ממ"ח וא' לכהן וא"צ שיעור.

והנה איתא בפוסקים שעכ"פ ראוי להפריש כזית מכל אחד (עיין ברמ"א י"ד ס' שכ"ב ס"ה ובפרישה סק"ד) דאפ"י במקום שא"צ שיעור צריך להפריש כזית, ואע"פ שאם מפריש מכל העיסות ביחד ע"י צירוף של כזית א' על כלם יצא, מיהו לכתחילה המצוה ליתן מכל עיסה ועיסה.

והנה קיי"ל (ראה ב"מ פ"ז ע"א) דהמלאכים היו אצל אברהם בפסח שאין לשין יותר מעשרון (ראה טוב"י או"ח ס' תק"ו ס"א), ונמצא שכל עומר ועומר נילוש לבדו, ונמצא שהיתה מפרישה מכל ג' האיפות אחד ממ"ח שעולים ג' חומשין ושמינית חומש, ואח"כ היתה מפרישה מן שתי האיפות של חביץ ומלטימי' עשרים חלות כשיעור עשרים זיתים.

נפש ביום טוב אבל לא לנכרים.
מעתה מוכח שלא הלחם נטמא, כי אם כן לא היה מחוסר הכנה ומדוע מנע אותו מאורחיו, אלא בהכרח שהיתה רק עיסה, ולא הותר להכניח ביום טוב לצורך האורחים שנדמו לו כערביים, ולכן לא הביא להם לחם.

הקשה, אף שאברהם אבינו בעצמו נמנע ולא אכל חולין שנטמאו, אך מדוע מנע מאורחיו שנדמו לו כערביים אוכל שנטמא. ותרין שקושיא אחת מתורצת בחברתה. שהנה אמרו חז"ל שמעשה זה היה ביום טוב ראשון של פסח, ואמרו במסכת ביצה (כא, א) שרק לישראל הותר מלאכת אוכל

והנה מדה כנגד מדה נתן ה' יתברך שכר לזרעו של אברהם שנתן מן לכל א' מזרעו ת"ק פעמים כשיעור שנתן אברהם למלאכים, ושיעור ארבעים שנה הם י"ד אלפים ותר"י ימים, כי כל שנה שס"ה יום ורביע, ואילו האכיל אברהם למלאכים כל הג' איפות במילואם היה ראוי להיות השכר לזרעו של אברהם לאכול מן ט"ו אלפים ימים, אולם נחסר ארבעה חומשין של חומש פחות חלק עשירית של חומש, לכך אכלו י"ד אלפים ותר"י ימים.

שהרי החלה עולה ג' חומשים של חומש וחלק שמינית של חומש, חשוב כמה עולה חלק שמינית של חומש וחלק עשירית של חומש הנ"ל ועשרים שיעורי כזית, דהיינו ע"פ חשבון שבתוספות (עירובין דף פ' ע"ב ד"ה אגב) שכתבו ששיעור ה' ביצים ושליש הם י"ח גרוגרות, נמצא שבחומש של עומר אחד שעולה שמונה ביצים וג' חומשי ביצה וחלק א' מן כ"ה בביצה, מזה תחשוב שמינית של חומש הנ"ל שהוא ביצה א' ושני חלקי כ"ה, ועשירית מן החומש שהוא שמונה עשיריות של ביצה ושלושה חלוקי נ' וא' חלק ר"נ שהם ביחד שני ביצים פחות שני חלקי ר"נ, נשאר עוד מן החומש של העומר ששה ביצים וחצי וחומש ותשיעית, חשוב ע"פ חשבון שבתוס' הנ"ל יש בהנשאר עשרים גרוגרות רק לא במלואם, וע"פ מה שכתבו התוס' דגרוגרות גדול מעט מכזית כדמוכח בריש המוציא (ועי' עירובין פ' ע"ב תוד"ה אגב דמוכח משבת צ"א ע"א), הרי יש עשרים שיעור כזית כנ"ל ודוק ותשכח, כי החשבון ברור, שלכן אכלו המון ארבעים שנה תמימות.

ולמ"ד (הוא ר' חייא הגדול הובא בנחלת בנימין מצוה ס' אות ז') שהעוגות שהוציאו ממצרים טעמו בו טעם מן עד ט"ו בסיון ואח"כ ירד להם המון, יש לומר ג"כ בדרך אחר, שזכו בזכות אברהם, וס"ל דחביץ היינו נמי פת הנילוש מתחילה במי פירות ונתפרר אח"כ לפירורין אחר האפי' ומתחילה בשעת לישה ג"כ לא הוכשר, אבל מלטימיא דפירושו הוא שנילוש מתחילה בדבש כבר הוכשר, וי"ל דשרה אמנו ע"פ הדין עשתה שהפרישה מן אותה חלה שלא הוכשרה כשיעור א' מכ"ד כדין בעה"ב העושה חלה לעצמו (ראה חלה פ"ב מ"ז) והיא טהורה, אבל מן המלטימיא שכבר הוכשרה ונטמאת הופרשה א' ממ"ח כדין נטמאת עיסתה (שם), ונמצא ששיעור החלה אילו היתה חלה א' מכ"ד מן כל השלשים עומרים היתה החלה עומר אחד ורביע, עכשיו שנחסר ממנה חלק ששית, נשאר החלה חלק ששית מן עומר ורביע, ואילו היתה עומר ורביע בשלימות, היה נגרע מן ירידת המון כנגדה תרכ"ה עומרים,

עכשיו טול מהם ששית נשאר תקי"ט עומרים, טול תקי"ט מן ט"ו אלפים הנ"ל, נשאר י"ד אלפים תפ"א.

וכן עולה חשבון של מן שאכלו ארבעים שנה אחר נכיון קי"ט ימים, דהיינו די"ל כמ"ד דהמן פסק בז' בשבט, והוא דעת ר' אליעזר (בילקוט פ' בשלח דף ע"ה ע"ב רמז רס"א), צא וחשוב כ"ד ימים של שבט ל' יום של אדר כדאמר ר' אליעזר שם, ל' יום של ניסן ל' יום של אייר כדאמרי' במס' ר"ה (ראה ר"ה ד' ע"ב) ניסן ואייר פעמים שניהם מלאים, וט"ו יום של סיון, הרי נחסר להם קכ"ט יום, רק שבארבעים שנה יש נוסף על שס"ה יום שבכל שנה רביע היום, עולה עשרה ימים, נשאר קי"ט לנכות מן י"ד אלפים ת"ר, נשאר מה שאכלו י"ד אלפים תפ"א הרי החשבון מכוון.

ולדעת רשב"ג (הובא בנחלת בנימין שם) דהמן לא ירד להם עד שבעה עשר בתמוז, יש לומר דג"כ החשבון מכוון, די"ל כדעת האומר דהמן פסק בז' אדר, ואותה שנה לא היתה מעוברת (כסתם גמרא שלנו בקידושין דף ל"ח ע"א) וס"ל דאדר הסמוך לניסן חסר, והיה באותה שנה אייר ג"כ חסר כסדרן, נמצא נחסר להם כ"ג של אדר ל' של ניסן כ"ט של אייר ל' של סיון י"ז בתמוז, הרי ג"כ קכ"ט יום וכחשבון דלעיל, או אי נימא דאחר שעבר י"ז בתמוז ירד המון, י"ל דאדר הסמוך לניסן היה מלא, או דאייר דהאי שתא עבורי עברוה והחשבון מכוון ודו"ק.

חשבון נפלא לבאר מדוע הממעייט אסף עשרה חמרים

בפסוק נאמר (במדבר י"א, ל"ב) הממעייט אסף עשרה חמרים, ויש להבין מדוע הממעייט אסף עשרה חמרים דווקא.

וביאר הגה"ק מאוסטרווצא זצ"ל (מאיר עיני חכמים, תליתאה) חשבון נפלא מדוע הממעייט אסף דוקא עשרה חמרים, וכדלהלן.

דהנה חומר הוא כור, ובכל כור יש ל' סאה, ובסאה יש ששה קבין, ובקב יש ארבעה לוגין, ובלוג יש ששה ביצים, נמצא לפי"ז שבכור יש שיעור ארבעת אלפים שלש מאות ועשרים ביצים, ולפי"ז בעשרה חמרים שהם עשרה כורים יש סך ארבעים ושלש אלף ומאתיים ביצים (43,200), הרי שזה השיעור בביצים שאסף הממעייט.

והנה בפסוק נאמר (שמות ט"ז, י"ב) "בין הערבים תאכלו בשר ובבוקר תשבועו לחם", נמצא שרק בלילה יכלו ישראל לאכול את השליו אך לא ביום.

ובתשובות חת"ס (ח"ו סי' כ"ג) כתב דשיעור כדי אכילת פרס הוא אחד חלקי ל' משעה, כלומר שתי דקות, נמצא שבשעה יכול אדם לאכול שלשים שיעורים של אכילת פרס, והנה אכילת פרס הוא שיעור ד' ביצים, ובמשך לילה של י"ב שעות יכול אדם לאכול שלש מאות ושישים כדי אכילת פרס, שכל שעה אוכל ל' שיעורים, ול' כפול י"ב שעות עולה שלש מאות ושישים.

והנה בשלש מאות ושישים שיעורים של אכילת פרס יש שיעור אלף ארבע מאות וארבעים ביצים, ששיעור אכילת פרס הוא ד' ביצים, וש"ס כפול ד' עולה אלף ארבע מאות וארבעים.

ובקרא נאמר גבי משך זמן אכילת השליו "עד חודש ימים" (י"א, כ'), הרי שיכלו ישראל לאכול את השליו במשך ל' יום ויכלו לאוכלו רק בלילה, הרי שבמשך חודש יכלו לאכול מן השליו י"ב שעות.

ומעתה, מאחר ושיעור הביצים שיכלו לאכול בלילה הוא אלף ארבע מאות ארבעים, יש להכפיל זאת ב' לילות, ואכן אלף ות"מ כפול ל' עולה ארבעים ושלוש אלף ומאתיים (43,200), שזה כשיעור הביצים שיש בעשרה חמרים.

ולפי"ז שפיר אסף הממעט עשרה חמרים, שזה שיעור אכילת אדם במשך אותם ל' ימים לפי י"ב שעות בלילה, שזהו משך הזמן שהותר להם לאכול מן השליו.

חשבונו נפלא שמעשה אבימלך ושרה היה בליל פסח

בספר קול ברמ"א נשמע (פ' וירא) כ' חשבון נפלא לבאר שמעשה דאבימלך היה בליל פסח, דהנה בהגדה בפסיקא של ובכן ויהי בחצי הלילה אומרים דנת מלך גרר בחצי הלילה, שזה קאי על אבימלך, שהקב"ה דן אותו כשלקח את שרה, והפייטן הולך ומונה כל הנסים שעשה לנו הקב"ה בליל פסח, ואף שי"א שבפסיקא זו מונה הפייטן כל הנסים שנעשו בכלל בלילה, ולא דוקא בליל פסח, מ"מ יש עוד מקור שהמעשה עם אבימלך אירע בליל פסח, דכן איתא בתרגום על מגילת אסתר עה"פ (ו', א') בלילה ההוא נדדה שנת המלך, דכתב שם בא"ד "ביה בליליא אדברת שרה לביתיה דאבימלך, ביה בליליא אתקטלו כל בוכרי דמצראי", הרי דהמעשה שלקח אבימלך את שרה היה בליל פסח דהיינו אור ליום ט"ו ניסן.¹¹

דהמון נתלה בט"ז בערב ובהגהות שם על הצד כתבו דר"ל בערב אחר יום ששה עשר דהיינו בי"ז, אלא דרש"י בדף ט"ז ע"א ד"ה ולתעניתו כבר כתב ליישב זה דהפי' של ויהי ביום השלישי אין הפירוש שלישי להתענית רק שלישי לשילוח הרצים, והיינו ביום ט"ו שאז היתה סעודה הראשונה, ולפי"ז צ"ל דאסתר לא אכלה בהמשתה כלום שהרי אמרה וגם אני ונערותי אצום כן דהיינו ג' ימים, ואם נאמר שביום ט"ו כבר אכלה א"כ לא התענה רק יום וחצי, אבל בלא"ה היינו מפרשים דהתענה ג' ימים רק לא השלימה התענית ביום ג' וכמו שמובא בשם הגר"א שאמר לפרש מה שאמרה אסתר וגם אני ונערותי אצום כ"ן, דכן בגימטריא שבעים, ור"ל שכל ישראל התענו ע"ב שעות והיא התענה רק ע' שעות כי לא השלימה תעניתה ביום הג', ולפי הנ"ל

לג. ואגב יש להעיר, דהך תרגום אינו מתאים לכאורה עם מה שפירש"י בהמגילה עה"פ (ד', י"ז) ויעבור מרדכי וגו' דהג' ימים שהתענו ישראל היה ביום י"ד ט"ו וט"ז (כי הגזירה נכתב ביום י"ג כמאה"כ ג'), י"ב ויקראו סופרי המלך בחודש הראשון בשלשה ועשרים בו), וכ"כ רש"י במגילה ט"ו ע"א ד"ה יו"ט ראשון, דלפי"ז נמצא דאסתר באה לאחשורוש להזמינו לסעודה ביום ט"ז שהרי נאמר (שם ה', א') ויהי ביום השלישי ותלבש וגו' ובו ביום היה הסעודה הראשונה, וביום י"ז היה הסעודה השניה ואז נתלה המון, וא"כ המעשה של בלילה ההוא נדדה שנת המלך היה בליל ט"ז ולא בליל ט"ו, וגם אינו מתאים עם מש"כ המג"א בסי' ת"צ בשם שלה"ק לעשות ביום ב' של פסח זכר לסעודת אסתר שבו ביום נתלה המון, ובאמת ברש"י הנ"ל כתב

ולכאורה צע"ג דא"א לומר דמעשה זה היה בליל פסח, דהלא ביאת המלאכים אל אברהם היה ג"כ בפסח כמבואר ברש"י (י"ט ג), וא"א לומר דבאותו פסח אירע המעשה של אבימלך, שהרי מאברהם הלכו לסדום, והפיכת סדום היה ביום ט"ז בבוקר וכמו שמוכיחים הפסוקים (י"ט, ט"ו) וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט וכו' (שם כ"ג) השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה וה' המטיר על סדום ועל עמורה וכו' (ומה"ט לא נמנה נס של הפיכת סדום בהך פיוט כיון דהיה כבר ביום ולא בלילה). ואחר הפיכת סדום הלך אברהם לגרר, ואז אירע המעשה עם אבימלך וכמש"כ רש"י עה"פ (כ, א) ויסע משם אברהם וכו' דכשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים ושבים נסע לגרר, ד"א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו, ולב' הפשטים היה נסיעתו לגרר אחר הפיכת סדום, וא"כ אי אפשר לומר שבלייל ט"ו של אותו שנה נלקחה שרה לבית אבימלך, וכן אי אפשר לומר דשרה נלקחה לאבימלך שנה אחת אחר שבאו המלאכים לאברהם, דהא שנה אחת אחר ביאת המלאכים כבר נולד יצחק (וכמו שא"ל הקב"ה בראשית י"ז כ"א ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת), וא"כ איך היה מקום לטעות ולחשוב דמאבימלך נתעברה שרה, הא באותו יום שלקחה נולד יצחק"י.

היה באמת בליל ט"ו, וזה היה קודם המעשה של ותלבש אסתר מלכות שהיה רק ביום ט"ו.

לד. עי' בס' חנוכת התורה בסוף הקונטרס אחרון דמסופר שם דכשהר"ר העשיל היה עוד צעיר לימים כבר שית בעת אשר ישב לפני אביו הגאון ז"ל בשעת הסדר באמירת דנת מלך גרר בחלום הלילה, אמר שמכאן יש ראייה לשיטת רבה תוספאה ביבמות פ' ע"ב דאשה יכולה להיות מעוברת י"ב חודש, דהרי הליציני הדור אמרו שמאבימלך נתעברה שרה, וזה היה בפסח לדעת הפייטן, ויצחק נולד בפסח לשנה הבאה, הרי שהיה מקום לומר שהיתה מעוברת י"ב חודש. הרי שגם הוא נקט

שאסתר לא טעמה כלום בהסעודה אפשר לומר דמה"ט עשתה משתה היין דוקא ולא סתם סעודה כדי שיהא לה תירוץ על מה שאינה משתתפת עמהם בשתיה שיכולה לומר שאינה מן הנימוס שהמלכה תשתכר עצמה, אמנם זהו רק ישוב על שאומרים שהמן נתלה ביום ט"ז, אבל עדיין צ"ע על מש"כ התרגום דבלילה הוא היה בליל ט"ו, דלפי הנ"ל א"א לומר כן, שהרי ביום ט"ו באתה אסתר אל המלך בפעם ראשונה, ובאותו הלילה חלם אחשוורוש, וא"כ היה כבר ליל ט"ז, וכבר העיר בזה המהרש"א במגילה ט"ו ע"א ד"ה ויעבור מרדכי וכתב שם לחדש חידוש נפלא שאין מוקדם ומאוחר במגילה, והמעשה של בלילה הוא

ולוא דברי רש"י שכתב דנסיעתו לגרר היה אחר הפיכת סדום היה לכאורה אפשר לומר דאין מוקדם ומאוחר בתורה, והך מעשה עם אבימלך היה לפני שבאו המלאכים אל אברהם, אבל גם זה לא ניתן להאמר, שהרי רש"י כתב בריש פר' תולדות דהקב"ה צר קלסתר פניו של אברהם דומה ליצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, ואם המעשה היה בפסח קודם ביאת המלאכים, א"כ מאז עד לידת יצחק שהיה ג"כ בפסח כמבואר בר"ה י' ע"ב היה ב' שנים, ובכה"ג לא היה מקום בכלל לומר דמאבימלך נתעברה שרה, כיון דאי אפשר להיות מעוברת ב' שנים ולא היה צורך בהנס לצור קלסתר פניו שיהיה דומה לאברהם, אלא דיש עוד דעה הסובר דהמלאכים באו לאברהם בתשרי וכן הוא ג"כ סוגיית הגמרא בר"ה י"א ע"א ולדידהו היתה השנה מעוברת ויצחק נולד לשבעה חדשים, ולדעה זו היה אפשר לומר דשרה נלקחה לאבימלך בפסח שלפני אותו תשרי שבאו אליו המלאכים, ונאמר שאין מוקדם ומאוחר בתורה וסובר הפייטן שנסיעת אברהם לגרר היה קודם שבאו אליו המלאכים והיו אומרים שהיתה מעוברת י"ב חודש.

ובדרך דרוש אפשר לתרץ עפ"י מ שראיתי פעם בקובץ א' על המחלוקת הנ"ל אי המלאכים באו בניסן או בתשרי, דבאמת אפשר ל שאלו ואלו דא"ח, דהנה ידוע דכבר חקרו ונסתבכו הראשונים והאחרונים אי בני ישראל היה להם דין בן נח קודם מתן תורה או כבר היה להם דין ישראל מאברהם אבינו [עי' פרשת דרכים דרוש א'], ובבני יששכר לשבה"ג מאמר ג' אות א' כתב דהאבות בעצמם היו מסופקים בזה, והנה בכדי לעבר את השנה צריכין כח של בי"ד ישראל דוקא, וכיון שהיה אברהם מסופק אי דינו כישראל ויש לו הכח לעבר השנים או דינו כבן נח וא"א לו לעבר השנים, ע"כ נהג לעשות ב' חשבונות, חשבון אחד של שנים פשוטות וחשבון שני של שנים מעוברות, ועכשיו נבא לבאר דעפ"י החשבון נמצא דכשהיה ר"ח ניסן לחשבון המעוברות בשנת צ"ט לאברהם שזה היה השנה שבאו אליו המלאכים דהא יצחק נולד כשהיה אברהם בן מאה שנה היה אז ר"ח תשרי

שהיה באותו פסח שבאו אליו המלאכים, וצ"ע דאי אפשר לפרש כן לפי סדר הפסוקים, ובפירוש עיון תפילה הנדפס בסידור אוצר התפילות כתב דשרה נלקח לאבימלך שנה אחת אחר שבאו המלאכים לאברהם, וגם זה צ"ע.

לחשבון הפשוטות, דהנה במחזור יש י"ט שנים וז' מהם הם מעוברות והם ג' ו' ח' י"א י"ד י"ז י"ט (עיי' בלוח המובא בטור או"ח סי' תכ"ח), ואברהם אבינו היה בן מ"ח שנה כשהכיר את בוראו כמבואר בב"ר (ס"ד ד') ומני אז והלאה התחיל לעשות ב' החשבונות הפשוטות והמעוברות, דקודם לכן בודאי לא היה לו דין ישראל, ומאז עד שנת צ"ט היה 51 שנים, ובזה יש ב' מחזורים שלימים ועוד י"ג שנים ממחזור הג', ובב' המחזורים היה 14 מעוברות (7 בכל מחזור) ובהי"ג שנים שבמחזור הג' היה עוד ד' מעוברות (ג' ו' ח' י"א) וס"ה היה 18 מעוברות, וא"כ כשהיה ר"ח ניסן של שנת צ"ט לחשבון המעוברות היה אז ר"ח תשרי לחשבון הפשוטות (דשמונה עשר חדשים לפני חודש ניסן הוא חודש תשרי), וא"כ נמצא דכשבאו המלאכים אל אברהם היה בין ניסן ובין תשרי ואלו ואלו דא"ח ע"כ.

ובזה יש ליישב היטב המבוכה הנ"ל, דהמלאכים באו לאברהם בחודש ניסן של חשבון המעוברות ואז היה הפיכת סדום, ואח"כ נסע אברהם לאבימלך וכשהגיע חודש תשרי לחשבון המעוברות (היינו ו' חדשים אחר הפיכת סדום) אז נלקחה שרה לאבימלך ואז היה חודש ניסן לפי חשבון הפשוטות, וממילא מובן שפיר דברי הפייטן דנת מלך גרר בחצי הלילה.

יציאת מצרים

חשבון שש מאות רכב בחור שלקה פרעה לרדוף אחר בני ישראל

בפסוק נאמר (שמות י"ד, ו'): ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלישים על כולו.

בזוה"ק (פ' בשלח דף מ"ו ע"ב) איתא, שש מאות אמאי, אמר רבי יוסי לקבל מנינא דישראל דכתיב (שמות י"ב, ל"ז) כשש מאות אלף רגלי.

אומר על כך רבי חיים הכהן רפפורט זצ"ל כי החשבון מדוייק, הכתוב אומר בתוכחה (דברים ל"ב, ל') איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה, לכן סבר פרעה ששנים מאנשיו יוכלו להניס רבבה מישראל, לפי זה כיון שמספר יוצאי מצרים היה ששים רבוא, נצרך פרעה רק למאה ועשרים אנשים כדי לרדוף אחריהם, שנים לכל רבוא, ומדוע איפוא שלח פרעה שש מאות איש כדי לרדוף אחר ישראל, אכן הרי אמרו חז"ל כי רק אחד מחמשה יצאו ואילו ד' חלקים מתו בשלושת ימי האפלה אלא שהמצרים לא ידעו מכך, כי הרי בהיותם באפלה לא ראו כיצד מתו בני ישראל, ולפי חשבונם היה מספר בני ישראל ה' פעמים ששים רבוא, לכן לדידם היה צורך בה' פעמים מאה ועשרים איש כדי לרדוף אחרי ששים רבוא.

ומעתה מובנים היטב דברי הזוהר "שש מאות אמאי לקבל מנינא דישראל דכתיב כשש מאות אלף רגלי", וזאת על פי חשבוננו השגוי של פרעה עכ"ד ודפח"ח.

❁ אימתי נבקע הים ואימתי שב לאיתנו ❁

בפסוק נאמר (שמות י"ד, כ"א): ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים.

הנה ע"פ פשוטו של מקרא הים נבקע בסוף הלילה, דכתיב שהיתה רוח קדים עזה כל הלילה, ואחר "כל הלילה" נבקעו המים. אמנם זה א"א לאומרו, שהרי כתוב (שם י"ד, כ"ד) "ויהי באשמורת הבוקר וישקף ה' אל מחנה מצרים", ואשמורת הבוקר היינו ג' שעות קודם הבוקר, כמבואר בריש ברכות (ג' ע"א) דג' אשמורות הוי הלילה.

ולכן נראה לפרש, ע"פ המבואר בגמרא (מס' יומא כ' ע"א) לגבי תרומת הדשן, שבקרא (ויקרא ו', א') נאמר "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה", ובפסוק שלאחריו נאמר "והרים", ונמצא א"כ שצריך "כל הלילה" להקטרה וצריך "כל הלילה" להרמה, וזה לא יתכן, לכן מפרשת הגמ' הא כיצד חלקהו חציו להקטרה וחציו להרמה, עיי"ש.

ועפ"ז יש לפרש אף כאן מה שנאמר "כל הלילה" כהתם, חציו לבקיעה, שכמו ששם "כל הלילה" היינו חציו, אף כאן דרשינן "כל הלילה" חציו, ונמצא איפוא שהבקיעה היתה בחצי הלילה שזה ו' שעות קודם הבוקר.

והנה מחנה ישראל הלך בים ג' שעות, כמבואר בחז"ל¹ שזה היה אורכו של מחנה בני, ונמצא שאחר ג' שעות יצאו כבר כל ישראל מהמים, וכשיצא אחרון ישראל מהמים נכנסו המצרים. נמצא שכניסת המצרים היתה ג' שעות אחר חצי הלילה, שזה ג' שעות קודם הבוקר, ובאותו הזמן השיב הקב"ה את הים לאיתנו.

לה. לפי מה שאמרו (מס' ברכות דף ג' ע"ב) ערך מהלך ג' שעות לפי ערך עשר פרסאות ביום (מס' פסחים דף צ"ג ע"ב).
שהיה מחנה ישראל תלתא פרסי, והוא

ולפי"ז מובן היטב, שתחילה נאמר "כל הלילה כו' ויבקעו המים", ודרשינן שהכונה שבחצי הלילה נבקע הים כדרשינן לגבי תרומת הדשן, ואז נכנסו ישראל והלכו ג' שעות בים, וכשיצאו נכנסו המצרים, ונמצא שנכנסו ג' שעות קודם הבוקר, ואז השיב הקב"ה את הים לאיתנו, והיינו דכתיב אח"כ "ויהי באשמורת הבוקר וישקף ה' על מחנה מצרים וגו'", שאז השיב את הים לאיתנו, והכל מדוקדק היטב^{לז}.

חשבון שנת יציאת ישראל ממצרים שהיה זה ביובל

בשנת אור המאיר (להגר"מ שפירא זצ"ל ראש ישיבת יח"ל, סי' כ"ד) ביאר באופן נפלא חשבון שנת יציאת ישראל ממצרים, דהנה בזוה"ק (פ' יתרו דף פ"ה ע"ב) איתא על הפסוק (שמות כ', ב'): אנכי ה' אלקיך "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - דא יובלא וכו', וכן איתא ג"כ בזוה"ק פר' בשלח (דף מ"ו ע"ב) "בגין דההוא יובלא סליק לון ממצרים, בגין כך וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים, ואי לאו לא סליקו וכו'.

והביא שיש מפרשים שהכוונה היא כפשוטו דשנת יציאת ישראל ממצרים היה היובל הגדול, דהיינו היובל החמשים מעת בריאת העולם, ונקרא דרור לישראל דיפקון לחירות, וזהו "וחמשים עלו בני ישראל" היינו בהיובל החמישים. אכן לפום ריהטא יש לתמוה בזה מש"ס דע"ז (דף ט' ע"א) דמבואר דשנה שיצאו ישראל ממצרים היתה ב' אלפים תמ"ח לבריאת העולם, והרי יובל החמישים אינו אלא בתשלום ב' אלפים ות"ק.

והן אמת כי לפי מה דאיתא בפסיקתא דר' כהנא (ה', ט"ו) דבשנה שיצאו ממצרים היו חדשי השנה והתקופה שוין, וכן יסד הפייט בפר' החדש "ילדות חרס וסהר בו ביום חשבון מצו", וזה אינו רק בכלות י"ט שני המחזור, דלתקופה מניסן של תהו מנינן, ונמצא לחשבון זה ע"כ היתה שנת יציאת ישראל ממצרים שנת ב' אלפים תנ"א לבריאת העולם (ועי' בספר היוחסין מחלוקת בזה), אבל עכ"פ גם לשיטה זו עדיין חסרו מ"ט שנה עד היובל הגדול.

אמנם באמת הדבר נכון, דהא קיי"ל כר"י בנדרים (דף ס"א ע"א) דשנת היובל עולה לכאן ולכאן, וכמ"ש התוס' במס' (ר"ה דף ט' ע"א ד"ה ולאפוקי) דהלכה כר"י, והרי לר"י לא חשבינן ביובל אלא מ"ט שנים, דהא שנת היובל שאחריו מנינן לחשבון הבא, וא"כ נמצא דב' אלפים תנ"א הם חמישים פעמים מ"ט, ושנת התנ"א הוא שנת היובל החמישים דהוא יובל הגדול.

בזזה יש מקום לתרץ מה דאיתא במדרשי רז"ל עה"פ (שמות ג, ד'): וירא ה' כי סר לראות, דמרע"ה סבר שישראל יתמהמהו ר"ס שנה במצרים ולא רד"ו, והדבר תמוה, דמדוע עלה החשבון ס"ר דוקא.

והביא בשם זקיננו הגה"ק המקובל הר"ש מאוסטרופולי זצ"ל (ניצוצי שמשון פר' ויחי ד"ה הקבצו) מה שתירץ בזה ע"פ הסוד, שמרע"ה סבר שהעשרה שבטים שהיו במכירת יוסף פגמו בשם כ"ו דהיינו ר"ס, י' פעמים כ"ו, ואמר לו הקב"ה שפגמו בשם כ"א דהיינו רד"ו, עיי"ש.

ועל פי הפשט מפרש באופן נפלא, די"ל ע"פ הפלוגתא דר"י וחכמים במס' נדרים (דף ס"א ע"א) במנין שנת היובל, דחכמים ס"ל חמישים כלפניו, ור"י ס"ל דשנת היובל עולה לכאן ולכאן, וא"כ מעתה נמצא דלשיטת ר"י דשנת היובל עולה לכאן ולכאן, שפיר נשלמו אחרי רד"ו שנה החמישים יובלות, אבל לרבנן דס"ל חמישים כלפניו, הרי חסרו להן עוד חמישים שנה דהיינו שנה אחת לכל יובל, ואמטי להכי היה נצרך ר"ס שנה, דכמה בין רד"ו לר"ס חמישים שנה, ובכן היה מרע"ה ס"ר לראות, עד שעלה לו דההלכה דשנת היובל עולה לכאן ולכאן.

בזזה מפרש המדרש (ויקרא רבה י"א, ו) דאיתא שם דמשה רבינו לא נכנס לא"י בשביל שסירב בשליחות מצרים, דהיינו דהא בהא תליא. בהקדם לבאר המדרש תנחומא (פר' ואתחנן סי' ד') דאיתא שם שאמור מרע"ה להקב"ה אם רצונך אכנס לא"י ואחיה שם ב' שנים וכו', והוא תמוה, מדוע ב' שנים דוקא.

אמנם זה יובן עפ"ד הרמ"ע מפאנו ז"ל דשנות חייו של מרע"ה היו בסוד היובל, דשית אלפי שני הוה עלמא, היינו ק"כ פעמים חמישים, ונגד זה חי מרע"ה ק"כ שנים. ומעתה נמצא, דזהו רק לשיטת חכמים דפליגי אר"י, וס"ל חמישים כלפניו, ולא היה בשית אלפי שני רק ק"כ יובלות, אבל לר"י דס"ל שנת היובל עולה לכאן ולכאן, הרי נמצאו עוד ב' יובלות שלימות, ולכן ביקש מרע"ה שיחיה עוד ב' שנים דוקא.

והנה מעתה שפיר ניחא המד"ר ויקרא הנ"ל, דבשביל שסירב בשליחות מצרים לא נכנס לא"י, דאיתא במדרש (ואתחנן פרשה ד') דכשביקש מרע"ה שיכנס

לא"י אמר לו הקב"ה כבר הגיע זמנו להפטר מן העולם, והנה זהו דוקא אי סבירא לן דחמישים כלפניו, אבל למאן דס"ל דשנת היובל לכאן ולכאן הרי לא הגיע זמנו כלל, ואכן כיון שסירב בשליחות מצרים דהיה בדעתו שצריכין להיות ר"ס שנה, וא"כ היה ס"ל דשנת חמישים כלפניו, ומשו"ה אמר לו הקב"ה חיך, אני צורריך בכנפיך שלא תכנס לא"י ודו"ק.

